

LIBERÁL

číslo 18 - 19 / ročník 2003

Editorial

Milí čitatelia,
v tomto dvojčíslí časopisu Liberál Vám prinášame články:

Globalizácia je superrr, EU a bude ešte líp, Váš názor - Prečo nezakazovať ženám potraty, Liberalizácia ekonomiky a deetatizácia spoločnosti, Kalendár slobody, Vládne programy na podporu pracovných miest nefungujú, Lobing náš každodenný, Požehnanie deflácie a Suverenita zákazníka.

redakcia

Oznam

Vydávanie časopisu Liberál sa dostalo do svojej ďalšej fázy. Na základe ohlasov čitateľov, študentov a požiadaviek novej doby sme sa rozhodli zmeniť formu časopisu Liberál. Články, komentáre a preklady na aktuálne témy budeme uverejňovať na našej novej webovej stránke www.hayek.sk.

Dúfame, že sa Vám bude naša stránka páčiť a nájdete na nej všetko to, čo ste nachádzali i v Liberáli.

Obsah čísla

Globalizácia je superrr.....	1
Liberalizácia ekonomiky	2
EÚ - a bude ešte líp	5
Kalendár slobody	5,6
Prečo nezakazovať ženám potraty	8
Vládne programy nefungujú.....	10
Požehnanie deflácie	12
Suverenita zákazníka	14

Globalizácia je superrr!

Tom G. Palmer

Pojem *globalizácia* vyvoláva v mnohých ľuďoch zmiešané pocity. Pocitom sa však venovať nechcem. Chcem hovoriť o rozume a logike. Každý pocit by mal byť podložený dôkazom, mal by dávať zmysel a malo by byť možné overiť ho alebo odmietnuť.

Pre oponentov globalizácie je príznačné, že tento pojem používajú ako názov pre všetky oblasti ľudského života, ktoré sa im nepáčia. Ja budem slovo *globalizácia* používať opatrnejšie a v užšom zmysle - ako odstraňovanie a rušenie štátom ukladaných obmedzení medzinárodnej výmeny, a stále viac integrovaného a komplexného systému výroby a obchodu, ktorý vznikol ako jej dôsledok. Pokúsím sa nájsť odpoveď na otázku, aké sú vlastne efekty globalizácie a či sú tieto efekty prínosné alebo škodlivé.

Základnou otázkou je, či majú byť hranice používané na zastavenie transakcií, ktoré by inak boli povolené, ak by obe obchodujúce strany boli na rovnakej strane hraničnej čiary. Mal by sa americkým farmárom umožniť nákup fínskych mobilných telefónov? Mali by krajčírky z Ghany mať povolené predávať tričká

a nohavice švajčiarskym hodiárom?

Myslím si, že odpoveď je áno. Oponenti globalizácie zo strany ľavice i pravice, od Ralpa Nadera po Jeana Marie Le Pena, hovoria nie. Ešte predtým, než vysvetlím, prečo mám iný názor ako oni, dovoľte mi zdôrazniť jednu vec: diskusia o globalizácii nie je diskusiou o číslach, ale o skutočných ľuďoch z mäsa a krvi, ktorých životy sú rovnako významné a dôležité ako životy kohokoľvek z nás.

Aby som trochu tohto skutočného mäsa a krvi podložil aj svoje argumenty, dovoľte mi porozprávať vám jeden krátky príbeh. Minulý rok ma môj priateľ mayského pôvodu, ktorý je profesorom antropológie v Guatemale, pozval do oblasti obývanej pôvodnými mayskými Indiánmi. Povedal mi že antropológovia z Európy a Spojených štátov, ktorí chcú študovať indiánsku kultúru, sa často sťažujú, že mnohé mayské ženy už nenosia svoje krásne a ručne šité domorodé oblečenie každý deň. V súčasnosti tento odev používajú už iba pre zvláštne príležitosti, ako napríklad krsty a svadby. Reakciou návštevníkov je skoro vždy zdesenie. Mayov okrádame o ich kultúru, hovoria. Sú vojnovými obeťami globalizácie a kultúrneho imperialismu.

Návštevníci sa však už neunúvajú opýtať mayských žien, prečo si už mnohé z nich tradičné kroje neoblekajú. Môj priateľ sa však pýtal. Ženy mu odpovedali, že svoje ručne robené odevy nenosia, pretože sa pre ne stali príliš drahými.

Čo to však znamená, keď sa ručne robené odevy stanú príliš drahými? Znamená to, že práca mayských žien získala vyššiu hodnotu. Namiesto trávenia dlhých hodín a dní nad tkáčskym stavom, vyrábajú košelu pre vlastnú potrebu, dnes môžu stráviť ten istý čas výrobou tej istej košele, ktorú predajú francúzskym turistom a za utržené peniaze si kúpia tri iné veci - slnečné okuliare, alebo rádio, alebo lieky proti tropickej horúčke. Alebo môžu za ten čas ušit aj niečo iné a stále si pritom môžu dovoliť nakúpiť viac vecí, ktoré si cenia. Nie sú okrádané. Stávajú sa bohatšími. A z ich pohľadu to nie je zlá vec. Ale pre tých, ktorých môj mayský priateľ nazýva „antiglobalistickí obdivovači chudoby“, ktorí radi robia fotky pestrofarebných chudobných ľudských bytostí, je to veľké sklamanie.

Takže vždy, keď budeme diskutovať o globalizácii, majme na pamäti ženy vyrábajúce odevy, ktoré sú pre ne už príliš drahé pre každodenné nosenie. Ony sú tými ľuďmi z mäsa a krvi, o ktorých osudoch rozhodujeme vždy, keď hovoríme o globalizácii. Stanú sa bohatšími alebo chudobnými - ich život sa predĺži alebo skráti - následkom rozumnej alebo hlúpej politiky?

pokračovanie na strane 3

Liberalizácia ekonomiky a deetatizácia spoločnosti

Úvod

Hovoriť o privatizácii a liberalizácii na konferencii, ktorá má ambíciu reflektovať vývoj na Slovensku nie je jednoduché. Na jednej strane sú procesy liberalizácie a privatizácie dvomi kľúčovými piliermi doterajšej ekonomickej a sociálnej transformácie, čo sa prejavilo vo vysokej frekvencii výskytu týchto pojmov v médiách. Na strane druhej takmer každodenná diskusia o týchto procesoch postrádala strednodobý či dokonca dlhodobý rozmer.

Privatizácia

1. Obrovský pokrok: ak porovnáme súčasnú vlastnícku štruktúru slovenskej ekonomiky so stavom, ktorý bol na začiatku 90-ych rokov, obrovská zmena v tomto relatívne krátkom historickom období je viac ako očividná. Z vtedajšej, takmer úplne poštátnenej ekonomiky, sme dnes dospeli k stavu, kedy takmer 90 % hrubého domáceho produktu (HDP) vyprodukuje súkromný sektor. Tento podiel je veľmi vysoký aj v porovnaní s vyspelými ekonomikami, ktorých výkonnosť je dnes vyššia než výkonnosť slovenskej ekonomiky. Nielen ekonomická teória, ale aj prax už dostatočne preukázala, že súkromný sektor je v porovnaní so štátnym vlastníctvom efektívnejší a výkonnejší, takže vysoký podiel súkromného sektora na slovenskom HDP je dobrou správou pre všetkých občanov SR, pretože vytvára základný predpoklad pre rýchlejšie dobiehanie ekonomickej a sociálnej úrovne krajín, ktoré sú síce v porovnaní so Slovenskom dnes ešte vyspelejšie, ale nemusia to tak zostať navždy.

2. Nie každý predaj bol privatizáciou: vyššie uvedený optimizmus je však potrebné zmierniť jednou metodologickou poznámkou. Vysoký vykazovaný podiel súkromného sektora na tvorbe HDP je zrejme v skutočnosti o niečo nižší. Pomerne výrazný medziročný nárast tohto podielu z 83,7 % ku koncu roka 2001 na 88,9 % ku koncu roka 2002 je dôsledkom toho, že Štatistický úrad podľa všetkého zarátal do privatizácie aj niektoré transakcie, ktoré v skutočnosti za privatizáciu nemožno označiť. Napr. Slovenský plynárenský podnik či Stredoslovenská energetika boli predané zahraničným

investorom, ktorých vlastníkom je štát. V tomto prípade teda nejde o privatizáciu, ale len o transakciu predaja, počas ktorej prišlo len k zámene štátnych vlastníkov. Podiely v slovenských podnikoch, ktoré predtým vlastnila slovenská vláda, sa stali vlastníctvom podnikov, ktorých majiteľmi je nemecká, ruská, či francúzska vláda. Aj napriek tomuto upresneniu je však aj naďalej možné konštatovať, že podiel súkromného sektora na fungovaní slovenskej ekonomiky je veľmi významný.

3. Použitie niekoľkých dominantných metód privatizácie bolo pozitívom:

pri spätnom pohľade na uplynulých desať rokov je možné rozoznať tri rôzne obdobia, v ktorých dominovali tri rôzne spôsoby privatizácie. Do roku 1994 doznievalo obdobie, v ktorom privatizácia prebiehala najmä v rámci prvej vlny kupónovej privatizácie a prostredníctvom dražieb. V rokoch 1995 až 1998 ustúpila kupónová privatizácia, ktorej druhá vlna bola zrušená napriek tomu, že bola pripravená, pričom hlavnou metódou privatizácie sa stal priamy predaj vopred určenému záujemcovi. V treťom období, t.j. od roku 1998 až do súčasnosti, sa privatizuje najmä prostredníctvom medzinárodných tendrov. Všetky uvedené metódy privatizácie mali svoje plusy i mínusy. S ich komplexným a objektívnym hodnotením je potrebné ešte nejaký čas počkať, pretože dnes nemáme k dispozícii ten najdôležitejší podklad, ktorý je k takému hodnoteniu nevyhnutný, teda informácie o tom, ako sa darilo podnikom, ktoré boli týmito metódami privatizované. Vzhľadom k tomu, že od privatizácie uplynul ešte relatívne krátky čas, boli by v tejto chvíli akékoľvek pokusy o definitívne závery predčasné. Už dnes však môžeme konštatovať, že pre slovenskú ekonomiku je dobre, že privatizácia neprebehla len jednou metódou, ale že vďaka tomu, že doterajšie slovenské vlády z rôznych dôvodov vyskúšali viacero metód, prišlo k akejsi spontánnej, vopred nezamýšľanej, diverzifikácii rizík, ktoré sa pri prípadnom použití niektorej z metód ako výlučnej metódy privatizácie dajú identifikovať.

4. Odkladanie privatizácie zvýšilo transformačné náklady: transformácia štátneho vlastníctva nebola rovnako rýchla vo všetkých segmentoch slovenskej

ekonomiky. Výrazné zaostávanie bolo evidentné najmä v bankovníctve, energetike, či doprave. Štát ako vlastníak dovedol podniky v týchto odvetviach na pokraj krachu, keď narastala ich neefektívnosť a kumulovali sa v nich obrovské straty. Ich oneskorená privatizácia tak bola nákladnejšia a komplikovanejšia než bolo potrebné. Štát v minulosti rôznymi formami bezvýsledne naliel miliardy slovenských korún do zoskupenia strojárskych firiem, ktoré sú známe pod spoločným označením DMD Holding. Očistenie bánk od zlých úverov nás stálo zhruba 130 miliárd slovenských korún, Slovenské elektrárne hovoria o 70 miliardách Sk tzv. uviaznutých nákladov, teda neefektívnych investícií, ktoré sa nikdy nevrátia, a ktoré je treba uhradiť, aby podnik bolo možné predať, štátne železnice ťahajú za sebou bremeno záväzkov zhruba vo výške 50 mld. Sk, z ktorých už takmer 14 mld. Sk na seba prevzal štát. Ak zrátame uvedené sumy, ktoré sme už buď zaplatili, alebo sa s nimi budeme musieť vyrovnáť v budúcnosti, dopracujeme sa k sume asi 300 mld. Sk, čo sú zhruba výdavky celého jedného štátneho rozpočtu. Ešte raz treba zdôrazniť, že uvedená suma nie je cenou za privatizáciu, ako sa to často podsúva verejnosti, ale naopak ide o cenu, ktorú budú spoločne platiť všetci daňoví poplatníci za neprivatizáciu, resp. oneskorenú privatizáciu týchto podnikov alebo odvetví. Tieto dodatočné transformačné náklady vôbec nemuseli vzniknúť, ak by tieto podniky boli privatizované včas, teda začiatkom 90-ych rokov.

5. Privatizáciu je potrebné dôsledne dokončiť:

napriek celkovému pokroku pri privatizácii slovenskej ekonomiky štát ešte stále neopodstatnene vlastní majetkové podiely v podnikateľských subjektoch, ktoré vykonávajú komerčné aktivity. Ani najnovšie prehodnotenie zoznamu tzv. strategických podnikov tento problém dôsledne nedoriešilo.

Na jednej strane síce bolo odstránené zákonom definované obmedzenie, ktoré umožňovalo predať len menšinové (maximálne 49 %) vlastnícke podiely štátu vo vybraných podnikoch, zároveň sa však vládna koalícia dohodla, že v prípade dvoch významných podnikov (Transpetrol a SPP) si štát svoje majetkové účasti (51 %) ponechá.

pokračovanie na strane 4

Globalizácia je superrr!

dokončenie zo strany 1

MÝTY O GLOBALIZÁCI

Globalizácia ničí pracovné miesta

Obchodná politika neovplyvňuje počet pracovných miest, má však vplyv na druh práce, ktorú ľudia vykonávajú. Ak ochrannárska politika štátu zvyšuje počet pracovných miest v niektorom odvetví s konkurenčným dovozom, zároveň znižuje počet pracovných miest v iných, exportujúcich odvetviach - čiže v odvetviach, ktoré vyrábajú tovary, ktoré by boli vymenené za tovary ktoré by boli dovezené, ale stali sa drahšími v dôsledku ciel, či boli úplne vylúčené následkom dovozných kvót. Export je totiž koniec - koncov cenou, ktorú platíme za import, a dovoz je cenou, ktorú cudzinci platia za náš vývoz. Ak teda obmedzíme hodnotu dovážaných tovarov prostredníctvom ciel, znížime i hodnotu vyvážaných tovarov, ktorými za ne „platíme“. To znamená stratu pracovných miest v exportne orientovaných odvetviach.

Globalizácia cieľi kapitál na miesta, kde sú mzdy najnižšie, a vykorisťujú najchudobnejších pracujúcich

Ak by bolo pravdou, že kapitál tečie do krajín s najnižšími mzdami, potom by sa Burkina Faso a ostatné zbedačené nízko-príjmové krajiny mali topiť v záplave zahraničných investícií. Tento výrok je však možné overiť, a ako sa ukazuje, pravda je iná. Počas deväťdesiatych rokov odišlo 81 % amerických zahraničných investícií do troch častí sveta: „zúfalo chudobnej“ Kanady, „zbedačenej západnej“ Európy, a „hladujúceho Japonska.“ Rozvojové krajiny (s rýchlo rastúcou úrovňou miezd), ako napríklad Indonézia, Brazília, Thajsko a Mexiko získali z tohto koláča 18 %. A zvyšok sveta, vrátane celej Afriky, zaznamenal iba jedno percento. Investori vkladajú svoj kapitál na miesta, kde z neho získajú najvyšší výnos - a to je vo všeobecnosti do krajín, kde sú mzdy najvyššie, nie najnižšie. Okrem toho podniky založené zahraničnými investormi zvyčajne platia vyššie mzdy ako domáce podniky, pretože cudzinci chcú prilákať a udržať si najlepších pracujúcich.

Kapitál je vyvážaný z bohatých krajín do chudobných, kde sa zaň stavajú vykorisťujúce fabriky, ktoré potom vyvážajú kopu lacných tovarov späť do bohatých krajín,

vytvárajú obchodné prebytky a podkopávajú výrobu v bohatých krajinách, takže nakoniec sú na tom všetci horšie.

Takéto príbehy počúvam od vysokoškolských študentov často. Sú však tak popletené, že je ťažké sa vôbec rozhodnúť kde s ich rozmotávaním začať. Po prvé, nie je možné mať naraz prebytok na kapitálovom i obchodnom účte platobnej bilancie. Ak vyvážate viac než dovážate, dostávate niečo na oplátku za svoj vývoz - a tým niečím je napríklad vlastníctvo aktív v krajinách, do ktorých vyvážate - inými slovami čisté investície. Ak dovážate viac než vyvážate - ako je tomu niekoľko desaťročí v Spojených štátoch - musíte naspäť niečo predať cudzincom, ktorí vám posielajú svoje výrobky, a tým niečím sú aktíva, ako napríklad podiely v spoločnostiach. Základnou rovnicou je vzťah „úspory - investície = export - import“. Mnoho z najstrašnejších scenárov vytvorených oponentmi globalizácie je založených na ignorancii najzákladnejších ekonomických faktov.

Globalizácia spôsobuje zhoršovanie životného prostredia a pracovných podmienok

Ďalším z omylov je, že kapitál plynie do krajín s najnižšími environmentálnymi a pracovnými štandardmi. Pozrime sa však na fakty. Investori investujú tam, kde je návratnosť ich investície najvyššia. Takými miestami sú zvyčajne krajiny, v ktorých je práca najproduktívnejšia, a ľudia sú teda zvyčajne bohatší - a bohatší ľudia zvyčajne požadujú lepšie, a nie horšie pracovné podmienky a environmentálnu kvalitu. Dva z prípadov, ktoré sú najčastejšie spomínané ako príklady negatívnych dôsledkov obchodu na životné prostredie - prípady delfínov a korytnačiek, v skutočnosti dokazujú zlepšovanie, a nie zhoršovanie environmentálnych štandardov, keďže cudzie krajiny prijali americké normy na ochranu delfínov a morských korytnačiek. To isté platí aj o pracovných podmienkach. Miesta v podnikoch vlastnených zahraničným kapitálom v skutočnosti patria medzi vyhľadávané, pretože ponúkajú vyššie mzdy a zároveň i lepšie pracovné podmienky, než ich domáci konkurenti.

Globalizácia na celom svete vytvára homogénnu americkú kultúru

Je skutočne pravdou, že americká kul-

túra je pre mnohých ľudí príťažlivá, a že niektorí ľudia - zvyčajne elity - proti tomu namietajú. Ale spomeňte si na mániu, ktorá ovládla celý svet po vydaní kníh o malom anglickom čarodejníkovi Harrym Potterovi, alebo posadnutosť, akú u všetkých sedem- až deväťročných detí pred pár rokmi vyvolali japonskí Pokemoni, či na japonské Anime seriály, indický filmový priemysel nazývaný „Bollywood“, a mnohé ďalšie príspevky neamerickej kultúry, ktoré nás všetkých obohacujú. A to ani nespomínam thajské a čínske reštaurácie alebo možnosť kúpiť si kompakty s hudbou naspievanou v takmer všetkých jazykoch sveta. Ak sa kultúry hermeticky uzavru a nemenia, prestávajú byť ľudskými kultúrami - stávajú sa múzejnými exponátmi. Globalizácia kultúru obohacuje.

Globalizácia spôsobuje nerovnosť

Dôvody rastúcej či klesajúcej rovnosti sú zložité. Na výroku, že globalizácia spôsobuje nerovnosť, je však mnoho pravdy: rozdiel v bohatstve krajín, ktoré majú uzavretú ekonomiku, a krajín, ktoré umožňujú slobodný obchod, sa rapídne zvyšuje. To však nie je nerovnosť, akú majú na mysli antiglobalisti. Je však faktom, že v krajinách, ktoré svoje ekonomiky otvorili, sa zastúpenie strednej triedy zväčšilo, čo skôr poukazuje na menej než na viac nerovnosti.

PRÍNOSY GLOBALIZÁCIE

Globalizácia vedie k mieru, pretože odstraňuje motívy na začatie konfliktov

Ochrannárska politika je založená na mentalite a z nej vychádzajúcej politike, ktorá podčiaruje súperenie záujmov národov. Na druhej strane slobodný obchod spája národy v mieri. Existuje jedno staré príslovie: Keď hranice nemôže prekročiť tovar, určite tak urobia armády.

Obchod vytvára bohatstvo

Predstavte si, že by niekto vymyslel prístroj, ktorý by vám umožnil do jedného konca vložiť veci, ktoré môžete ľahko a lacno vyrobiť, a z druhého konca by z neho vypadávali veci, ktoré by ste radi mali, ale ich výroba vás stojí viac. Austrálčania by do jedného otvoru nahnali ovce, a z druhého konca by im začali vypadávať autá a xeroxy.

pokračovanie na strane 7

Liberalizácia ekonomiky a deetatizácia spoločnosti

pokračovanie zo strany 2

Nevysvetliteľné sú tiež dôvody, pre ktoré určité podniky aj naďalej zostávajú na zozname podnikov, ktoré nemajú byť privatizované ani v budúcnosti. Neexistuje jediné rozumné vysvetlenie, pre ktoré by napr. zasielanie listov malo byť natoľko strategicky významnou činnosťou, že by ju musela vykonávať len štátna Slovenská pošta.

Naopak, existuje veľa príkladov na to, že poštové služby dokážu v plnom rozsahu a efektívnejšie poskytovať súkromné spoločnosti. To isté platí aj v prípade železníc a ďalších podnikov, ktoré sa ešte stále na tomto zozname nachádzajú. Politický konsenzus o doprivatizácii aj týchto podnikov je len málo pravdepodobný, preto hlavnou hybnou silou procesu dôsledného dokončenia privatizácie bude v budúcnosti potreba zaplátať diery na príjmovej strane verejných financií.

6. Nevratnosť procesu privatizácie

nie je garantovaná: v súčasnosti je privatizácia paradigmatou, ktorú si osvojili aj ľavicové strany. Je však nanajvýš potrebné a užitočné neustále si pripomínať, že tomu tak nebolo vždy. Aj vyspelé krajiny západnej Európy zažili obdobia, v ktorých sa striedali vlny znárodňovania, privatizácie, opätovného znárodňovania a následnej reprivatizácie. K tomu, aby sa Slovensko mohlo úspešne vyhnúť opakovaniu podobného vývoja, je potrebná široká spoločenská akceptácia inštitútu súkromného vlastníctva. Tá zasa bude závisieť od toho, ako noví súkromní vlastníci, ktorí nadobudli ich majetok v doterajšom priebehu transformácie, s týmto vlastníctvom naložia.

Je potrebné si uvedomiť, že vlastnícka štruktúra na Slovensku, aj keď s prevahou súkromného vlastníctva, je výrazne špecifická. Hlavné špecifikum vyplýva z toho, že dnes je ešte stále málo veľkých vlastníkov, ktorí by prišli k veľkému majetku vlastnou podnikateľskou činnosťou. Naopak, vysoko prevažujú vlastníci, ktorí sa stali vlastníckymi privatizovaného majetku tak, že „boli v správnom čase na správnom mieste“. Je preto kľúčové, aby v slovenskej ekonomike boli vytvorené priaznivé podmienky pre dobrých vlastníkov starajúcich sa o ich majetok, ale aj pre plynulý transfér vlastníctva od tých, ktorí s ním nevedia

nakladať k tým, čo sa oň vedú postarať lepšie. Osobná zodpovednosť či morálna integrita tu budú zohrávať veľkú úlohu. Netreba pritom zabúdať, že súkromné vlastníctvo a súkromní vlastníci mali, majú a budú mať veľa nepriateľov, ktorí len čakajú na vhodnú príležitosť, aby sa pokúsili o návrat do časov minulých.

Liberalizácia

1. Pokrok v liberalizácii je menej presvedčivý než pokrok v privatizácii: popri eliminácii súkromného vlastníctva patrila k najhoršiemu ekonomickému dedičstvu centrálne plánovanej ekonomiky deformácia relatívnych cien tovarov a služieb. Cenová liberalizácia bola preto prirodzenou odpoveďou, ktorá mala prispieť k odstráneniu tohto neudu. Rovnako ako pri privatizácii, aj z procesu cenovej liberalizácie boli vyňaté ceny niektorých kľúčových tovarov a služieb. Navyše, v procese celkovej liberalizácie slovenskej ekonomiky možno pozorovať aj zreteľné trendy opačným smerom, teda k narastaniu regulácie. Aj preto je v porovnaní s privatizáciou výsledný efekt liberalizácie menej jednoznačný.

2. Rovnako ako oneskorená privatizácia aj oneskorená liberalizácia mala veľmi negatívne dôsledky pre ekonomiku:

hlavnou príčinou odkladania cenovej liberalizácie bola falošná snaha niekoľkých politických reprezentácií dosahovať ciele sociálnej politiky prostredníctvom cenovej regulácie, teda držania umelo nízkych cien, ktoré nepokrývali ani náklady na výrobu a poskytovanie niektorých tovarov a služieb. Išlo najmä o tzv. politicky citlivé ceny, teda ceny elektriny, plynu, tepla, bývania, dopravy, atď. Výsledkom uvedenej politiky boli vyššie uvedené finančné problémy energetických či dopravných podnikov. Výrazným krokom vpred pri znižovaní politického vplyvu na rozhodnutia o prípadnej liberalizácii cien bolo vytvorenie nezávislého regulačného orgánu (Úradu pre reguláciu sieťových odvetví), ktorý je zo zákona poverený autonómne rozhodovať o cenách energií tak, aby ich úroveň zabezpečila návratnosť investícií podnikateľských subjektov, ktoré ich vyrábajú a dodávajú, ale zároveň aby spotrebiteľ neplatil viac ako je nevyhnutne potrebné. Z tohto hľadiska treba odsúdiť ako nesprávne a nebezpečné akékoľvek snahy na opätovné

podriadenie nezávislého regulačného úradu výkonnej moci a politickým záujmom.

3. Liberalizácia bola sprevádzaná nárastom regulácie v niektorých oblastiach:

ak rozšírime pohľad na liberalizáciu z cenovej oblasti na celkové podmienky podnikania na Slovensku, potom zistíme, že pokrok v liberalizácii niektorých oblastí bol v mnohých prípadoch znehodnotený nárastom regulácie v iných oblastiach. Nesporný pokrok bol dosiahnutý pri rozširovaní štyroch základných ekonomických slobôd, t.j. slobody pohybu tovarov, služieb, kapitálu a osôb. K liberalizácii v týchto oblastiach prišlo najmä v dôsledku nášho úsilia vstúpiť do OECD a EÚ, pretože liberalizácia našich vonkajších ekonomických vzťahov bola jednou z požiadaviek na naše prijatie do týchto medzinárodných zoskupení. Aj tu je však celkový dojem oslabený niektorými deformáciami, ktoré boli v procese rokovania o vstupe do EÚ prijaté na nátlak niektorých členských krajín, ako napr. prechodné obdobia, v ktorých nebude úplne aplikovaný princíp pohybu pracovných síl. K tomu sa pridáva aj postupné zvyšovanie regulácie vnútorných podmienok pre podnikanie v SR. Prvé ponovembrové základné právne normy, ktoré upravovali podmienky podnikania, teda Obchodný zákonník a Živnostenský zákon z roku 1991, boli podstatne liberálnejšie a jednoduchšie než ich súčasná podoba, ku ktorej sa dopracovali mnohonásobnými novelami. Postupne narastala administratívna náročnosť registračného procesu, vstupe do podnikania, neodôvodnené bariéry pre podnikanie v podobe osobitných povolení režimov, sprísňovania podmienok vykonávania aj jednoduchých živností, atď. Prispel k tomu nielen štát, prostredníctvom prijímania stále komplikovanejšej legislatívy, ale aj profesijné komory združujúce podnikateľov, na ktoré postupne nesprávne zo štátu prechádzala právomoc rozhodovať o ich priamej konkurencii prostredníctvom vydávania oprávnenia na podnikanie, povinnosti adepta na podnikanie skladať skúšku pred komisiou zloženou zo zástupcov komory, atď. Neliberálnosť prostredia sa ďalej zvyšovala prostredníctvom tzv. fondizmu, t.j. snahy riešiť problémy zakladaním prerozdelených fondov (Garančný fond, Recyklačný fond, atď.)

pokračovanie na strane 6

EU: A bude ještě líp.

Nějak jsme od referenda o zářných evropských zítřcích všichni pozapomněli sledovat nejnovější euroabsurdity, jako kdyby se samou radostí z chystaného českého členství stala Evropská unie osobou duševně vyléčenou. A tak se nám zas nahromadilo několik lahůdek, a kam se hrabou banány a prasečí hračky.

Co je „římský cement“ asi bude vědět jen pár památkářů a z těch si možná někdo všiml, že na výzkum obnovy jeho téměř zaniklé výroby věnuje EU s velkou pompou grant 1,37 milionu eur univerzitám v Bradfordu, ve Vídni a ve Varšavě pod názvem „Rocem“. Jeho účelem je restaurování historických budov „v souladu s článkem o energetice, životním prostředí a udržitelném rozvoji“ obsaženým v jakémsi „Pátém rámcovém programu“, který má „pomoci restaurovat evropské budovy do jejich historické nádhery“. Což by bylo chvályhodné, nebýt toho, že příčinou zániku výroby římského cementu byla EU, když před deseti lety vydala jakousi direktivu, podle níž jeho výrobci museli platit „schvalovací poplatky“ ve výši 13.000 eur v prvním roce a pak 6.500 v každém roce následujícím. Římský cement vyrábělo asi deset malých britských firmiček, jejichž průměrný roční zisk bylo okolo 10.000 eur. Jedné z těch větších, která měla zisk o trochu vyšší, Agentura pro životní prostředí nařídila, že chce-li zůstat v provozu, musí si pořídit do svých pecí jakési škrabací zařízení, které by zabránilo emisím křídového prachu do okolí. Zařízení stálo 150.000 eur. Křídového prachu se do okolí vypustilo dvě tuny za rok do vzdálenosti 50 metrů a většinu smyl déšť bez škod na okolí.

K čemu je dobrá sláma z ječmene, zas vědí jen rybníkáři, kteří jí podle 800 let osvědčené tradice čistí rybníky od řas, aby nepokrývaly celou hladinu a neubíraly tak rybám přísun kyslíku. Do rybníka podle tohoto receptu stačí hodit pár snopů ječmenné slámy a hladinu to vyčistí. Jak

to funguje, si nikdo nikdy nelámal hlavu. Před pár měsíci ale vyšla direktiva EU, která ječmennou slámu zahrnuje pod „biocidní produkty“ - tedy produkty zabíjející živé organismy - jejichž výroba se musí registrovat a účinek analyzovat za poplatek ve výši 280.000 eur. „Výrobcem“ snopů z ječmenné slámy mohl být do nynějška kdekterý pěstitel ječmene. Dnes si tuto „výrobu biocidních produktů“ nebude moci dovolit nikdo. Až nám v rybnících vychcípají ryby, někoho v EU určitě napadne dát několika univerzitám pár milionů na výzkum produktů na „biocidu rybníkových řas“ podle „Šestého rámcového programu“.

Podle nějakého „Sedmého rámcového programu“ budou univerzity brzo muset zkoumat, jak čistit Severní moře a Irské moře od znečištění hnojivými treskami. Skotští rybáři musí totiž tresky před návratem do přístavu počítat v poměru k ostatním rybám a mrtvé je po tunách házet zpátky do moře, aby se nedopouštěli trestného činu. Z toho je právě ve Skotsku souzeno devět rybářů přistižených, že jejich úlovek obsahoval tresky z více než 25%, což je porušení kvóty EU vydané před rokem, kdy se zdálo, že tresek v evropských mořích ubývá. Od té doby jich ale zase přibylo tolik, že se jimi rybářům plní sítě, ať chtějí nebo ne.

Jenže toho si Evropská komise nestačila všimnout, protože měla plné ruce práce defraudováním stamiliónů eur vybraných od daňových poplatníků, a to již nepřetržitě devátý rok - jak oznámil Evropský auditorský soud, který jí letos opět odmítl schválit účetní výkazy. Za těch devět let se změnilo jen to, že defraudované částky jsou rok od roku vyšší a defraudace čím dál vynalézavější. V zemědělském sektoru k běžným podvodným subvencím vydávaným na větší plochy řeckých olivových hájů, než je celá plocha Řecka, už přibyly i farmy, které se podle geodézních údajů nacházejí uprostřed moře. Nikdo z činitelů nebyl nikdy obžalován a nebude. Ze zaměstnání dostávají padáka nešťastní účetní, kteří se na defraudace snaží upozornit. Podle jednoho auditora si „defraudanti v Komisi mohou prakticky vybrat jako na jídelním lístku, který zákon EU se jim k defraudování hodí nejlíp.“

*A bude ještě líp. Benjamin Kuras,
pre Liberál pripravila iniciatíva
www.Eunie.sk*

Kalendár slobody

- **4. november 1924** - Kalifornia legalizovala profesionálny box, ktorý bol nezákonným od roku 1924
- **5. november 1935** - bratia Parkerovci sprístupnili hru „MONOPOLY“
- **6. november 1954** - zomrel spisovateľ románov a odporca New Deal-u Garet Garrett
- **7. november 1811** - Kalifornia deklarovala svoju nezávislosť od Mexika
- **10. november 1940** - John T. Flynn vystúpil pred Kongresom, aby sa USA zdržalo vstupu do vojny; Roosvelt plánoval vtiahnúť Ameriku do vojny, aby odvrátil pozornosť od vlastného neúspechu
- **11. november 1972** - Index Dow Jones presiahol hodnotu 1,000 bodov
- **13. november 1789** - Benjamin Franklin napísal v liste svojmu priateľovi, „v tomto svete nie je nič isté, okrem smrti a daní“
- **15. november 1832** - zomrel Jean Baptiste Say, jeden z pôvodných mysliteľov Rakúskej ekonomickej školy
- **16. november 1811** - narodil sa John Bright, britský propagátor voľného trhu
- **17. november 1989** - nežná revolúcia v bývalom Československu
- **18. november 1882** - zomrel Jacques Maritain, francúzsky filozof tomistickej školy
- **21. november 1694** - zomrel Voltaire [François- Marie Arouet], francúzsky liberál
- **25. november 1632** - narodil sa Benedict de Spinoza, holandský racionálny filozof
- **30. november 1900** - vo veku 46 rokov zomrel Oscar Wilde

november

Kalendár slobody

- **3. december 1621** - Galileo vylepšil teleskop
- **4. december 1879** - Edison demonštroval fungovanie žiarovky
- **5. november 1886** - narodila sa Rose Wilder Lane, autorka knihy „Objavenie slobody“
- **5. november 1933** - zrušenie prohibície v USA
- **8. december 1991** - začal sa rozpad Sovietskeho zväzu
- **7. december 1941** - Japonci zaútočili na Pearl Harbor a dali tak USA možnosť vyhlásenia vojny
- **11. december 1971** - bola založená Libertariánska strana v USA
- **12. december 1673** - prvé odmietnutie platenia daní na Americkom kontinente vo Virginii
- **13. december 1994** - prvé stretnutie Konzorcium o internete na MIT
- **20. december 1851** - narodil sa Knut Wicksell, švédsky ekonóm
- **22. december 1731** - holandský ľud povstal proti dani z mäsa
- **24. december 1850** - zomrel Claude Frédéric Bastiat
- **25. december 1989** - boli popravení rumunský diktátor Nicolai Ceausescu a jeho žena
- **25. december 1991** - rozpad Sovietskeho zväzu, ktorým sa ukončil 72 rokov trvajúci teror komunistov
- **28. december 1859** - narodil sa Frank Taussig, ekonóm
- **28. december 1966** - zomrel libertariánsky novinár Frank Chodorov
- **31. december 192** - bol zavraždený Lucius Aurelius Commodus, rímsky diktátor (180- 192)

december

Liberalizácia ekonomiky

dokončenie zo strany 4

a uvalením povinnosti na podnikateľské subjekty odvádzať poplatky do týchto fondov, čo je vlastne skryté zvyšovanie celkového finančného zaťaženia podnikateľskej sféry.

4. Nárast regulácie je dôsledkom úsilia SR o vstup do EÚ a neochoty členských krajín EÚ vzdať sa tzv. európskeho sociálneho modelu: mnohé novozavádzané regulácie sú dôsledkom našej snahy o získanie členstva v EÚ. Prevzatie 30 kapitol európskeho práva, ktoré sa realizovalo v posledných štyroch rokoch, nepredstavovalo iba technický problém, ale bolo zároveň aj prevzatím hodnotových postojov západnej Európy, ktoré v mnohých prípadoch vedú k prílišnej regulácii a k zasahovaniu do dobrovoľných zmluvných vzťahov dvoch či viacerých podnikateľských subjektov. Pod rúškom ochrany životného prostredia, ochrany spotrebiteľa, ochrany hospodárskej súťaže atď., sa do nášho právneho poriadku zaviedli napríklad náročné technické požiadavky na výrobky či mnohé zákony na ochranu životného prostredia. Splnenie požiadaviek, ktoré sú v nich definované, bude na jednej strane pre podnikateľské subjekty predstavovať veľké finančné bremeno, na strane druhej významné zúženie ich manévrovacieho priestoru. Tvrdohlavé zotrvávanie členských krajín EÚ na tzv. európskom sociálnom modeli, ktorého sú mnohé vyššie uvedené regulácie priamym dôsledkom, nespôsobuje problémy len novým členským krajinám, ale aj najväčším a najvyspelejším spomedzi dnešných členských krajín. V globálnej ekonomickej súťaži je dôležitá aj (ne)konkurencieschopnosť sociálnych systémov. Bez podstatných úprav vlastného sociálneho modelu, obmedzenia regulácie, odstránenia nepružností, bude Európa odsúdená na ďalšie zaostávanie v porovnaní s USA, čo môže mať podstatný vplyv aj na Slovensko.

5. Kľúčové trhy výrobných faktorov nie sú ešte stále liberalizované, resp. nefungujú: medzi príklady nepriaznivého dopadu orientácie na európsky sociálny model je slovenský trh práce, ktorého legislatívny rámec je ešte stále v mnohom poplatný socializmu, pričom zároveň v 90-ych rokoch sme prebrali mnohé inšpirácie napr. z nemeckého pracovného práva, ktoré neboli nasledovateľné. Výsled-

kom bola legislatíva upravujúca pracovno-právne vzťahy takým spôsobom, ktorý príliš chránil zamestnanca a znevýhodňoval zamestnávateľa. Príliš komplikované podmienky prijímania do zamestnania a rozväzovania pracovného pomeru znepružnili slovenský trh práce. Najnovšia novela zákonníka práca odstránila najkriklavejšie deformácie, mnohé ďalšie v ňom však pretrvávajú. Celkovo možno konštatovať, že Slovensko prebralo legislatívny rámec trhu práce, ktorý je neúnosný aj pre členské krajiny EÚ, nehovoriac o Slovensku, ktorého ekonomická výkonnosť je v porovnaní s týmito krajinami často iba tretinová. Rovnako nepriaznivé podmienky sú charakteristické aj pre trh s pôdou, ktorý doposiaľ vôbec nebol liberalizovaný a v prístupe k nemu prevládajú administratívne postupy, ktoré prispievajú k tomu, že trh s pôdou prakticky neexistuje. To isté je možné konštatovať aj o kapitálovom trhu.

6. Slovensko je v roku 2003 viac regulované než pred desiatimi rokmi: na základe vyššie uvedeného je možné konštatovať, že slovenská ekonomika a slovenská spoločnosť v roku 1993 bola menej regulovaná ekonomikou a spoločnosťou než v roku 2003. To neznamena, že by ekonomika nerástla a spoločnosť sa nerozvíjala. Znamená to však, že viac zaostáva za svojim potenciálnym ekonomickým rastom a potenciálnym rozvojom. Či bude tento trend narastajúcej regulácie v niektorých oblastiach pokračovať, alebo príde k jeho zvráteniu, dnes ešte nie je isté. So vstupom do EÚ sa podstatne menia aj naše vyhliadky na prípadnú zmenu. Doteraz sme postupovali metódou vlastných pokusov a vlastných omylov, mali sme možnosť poučiť sa na našich vlastných chybách. Odteraz budú čoraz väčšiu úlohu zohrávať správne či chybné rozhodnutia iných, ktorých dôsledky sa prejavujú na zmene podmienok fungovania našej ekonomiky a jej následnej výkonnosti. V plnej miere to platí aj o budúcom výsledku stretnutia medzi liberalizáciou a reguláciou na európskej úrovni.

*PhDr. Ján Oravec, CSc., prezident
Nadácie F. A. Hayeka Bratislava
/Združenie podnikateľov Slovenska*

príspevok bol prednesený na konferencii: Slovensko 2003: desať rokov samostatnosti a rok reforiem

Globalizácia je superrr!

Dokončenie zo strany 3

A Japonci by do jedného konca natlačili videá a magnetofóny a z druhého by im začala prúdiť ropa, pšenica, a lietadlá. Vynálezca takéhoto prístroja by bol oslavovaný ako hrdina ľudstva - až kým by zopár antiglobalistov neukázalo, že týmto prístrojom je... prístav!

Namiesto oslavovania hrdinstva by takýto „vynálezca“ bol označený za ničiteľa pracovných príležitostí, a navyše protivlasteneckého človeka. Aký však je rozdiel medzi takýmto prístrojom a obchodom?

Obchod obohacuje všetkých

Najbežnejším omylom ochranárov je myliť si absolútnu výhodu s komparatívnou výhodou. Aj keď je človek na druhej strane hranice úplne vo všetkom lepší než ja, obaja môžeme získať na obchode, ak sa on špecializuje na to, čo robí najlepšie zo všetkého, a ja špecializujem na to, čo ja robím najlepšie zo všetkého. Starý známy príklad právnika a jeho sekretárky platí rovnako medzi krajinami ako medzi kancelármi. Právnik vie písať aj právne stanoviská, aj listy na stroji lepšie ako jeho sekretárka. Obaja však získajú, ak sa právnik zameria iba na písanie stanovísk (čo ho bude stáť menej v zmysle strateného výstupu z jeho strojopisu), a sekretárka ich na stroji všetky prepíše (čo ju bude stáť menej v zmysle stratených právnickej práce, pretože sekretárka je lepšia v strojopise, než v znalosti legislatívy). Celkový spoločný výstup je vyšší a obaja získajú vyšší príjem. To je zároveň jedným z dôvodov, prečo je obchod tak spojený s mierom. Spoločnosť totiž môže existovať v prvom rade preto, že obchod ľuďom umožňuje vidieť ďalších ľudí ako ich priateľov a partnerov v obojstranne výhodnej spolupráci, a nie ako rivalov v boji o prežitie. Obchod stál pri zrode ľudskej civilizácie.

Slobodný obchod je najrýchlejším spôsobom ako sa zbaviť detskej práce

Na celom svete pracuje približne 250 miliónov detí. Percento detí, ktoré pracujú, však s rastom obchodu kleslo - a nie vzrástlo - a to z veľmi logických dôvodov. Chudobné krajiny nie sú chudobnými preto, že v nich existuje

detská práca. Deti pracujú preto, že sú chudobní. Keď sa ľudia prostredníctvom výroby a slobodného obchodu stanú bohatšími, svoje deti pošlú do školy, a nie na pole. Globálny obchod je najrýchlejším spôsobom eliminácie detskej práce a jej nahradenia vzdelávaním.

Obchod, otvorenosť a globalizácia podporujú transparentnú, demokratickú vládu a vládu práva

S pádom obchodných bariér vzrástol podiel vlád klasifikovaných organizáciou Freedom House ako demokratické. Z prvých 40 percent krajín hodnotených podľa ich ekonomickej slobody v Indexe ekonomickej slobody tvoreného kanadským Freiser Institute je viac ako 90 % z nich hodnotených v indexe slobody, ktorý publikuje Freedomhouse, ako „slobodné“. Na druhej strane, zo posledných 20 percent, čiže z najviac protekcionistických ekonomík, je ako „slobodná“ označená menej ako pätina, a viac než polovica je hodnotených ako „neslobodná“ krajina. Dobrým príkladom je Mexiko: otvorenie mexickej ekonomiky prostredníctvom začlenenia sa do združenia NAFTA umožnilo víťazstvo prezidenta Vincenta Foxa a prelomilo monopolnú vládu Inštitucionálnej revolučnej strany. Priaznivci demokratickej vlády a vlády práva by mali podporovať globalizáciu.

Slobodný obchod je základným ľudským právom

Antiglobalisti a ochranári vychádzajú z presvedčenia, že majú právo použiť silu, aby mne a vám znemožnili dobrovoľnú výmenu. Základné práva by však mali byť rovnaké pre všetkých ľudí, a právo zapojiť sa do slobodného obchodu je základným ľudským právom daným všetkým ľuďom, bez ohľadu na to, na ktorej strane hranice sa nachádzajú. Slobodný obchod nie je

privilegiom; je ľudským právom.

Obchodovanie je neodškriepiteľne ľudské. Odlišuje nás od všetkých zvierat. Vychádza z našej schopnosti premýšľať a z nášho nadania dohodnúť sa. Ako Adam Smith podotkol v prednáške 30. marca 1763, „Ponuka zaplatiť jeden šiling za tovar, ktorá sa nám zdá mať taký prostý a jednoduchý význam, je v skutočnosti presvedčaním iného človeka, aby tak urobil, pretože je to v jeho záujme.“. Ako Smith podotkol, zvieratá môžu spolupracovať, ale neobchodujú, a neobchodujú, lebo nedokážu premýšľať a dohodnúť sa.

Obchod však nie je iba charakteristickou ľudskou činnosťou, je zároveň charakteristickým znakom civilizácie, ako už Homér vyzoroval v Odysei. V deviatej knihe, keď Odyseus rozpráva o vylodení sa na Kyklopovom ostrove, zdôvodňuje, prečo je Kyklop len „zvíra neznajúce zákona“:

*Kyklopovia nemajú žiadne lode
s karmínovými provami,
žiadnych lodiarov, ktorí by im
postavili stihle plavidlá,
aby mohli vyplávať do cudzích prístavov
tak ako väčšina ľudí riskuje plavbu aby
obchodovala s inými ľuďmi.*

Kyklopovia sú barbari, pretože neobchodujú. Žijú vo svete vysnenom antiglobalistami, vo svete bez obchodu, vo svete, kde je všetka produkcia miestna.

Ochranárstvo by nemalo byť odmietnuté iba preto, že je neefektívne. Malo by byť odmietnuté aj preto, že vedie ku konfliktom a vojnám, pretože je nemorálne, a pretože je necivilizované.

*Autor je Senior Fellow, Cato Institute
www.cato.org/people/palmer.html
Publikovaný článok je skrátenou
verziou prednášky Toma Palmera,
uvedenej na viacerých prestížnych
amerických univerzitách.
Preložil a upravil Martin Chren*

Prečo nezakazovať ženám potraty.

Páni politici stále uvažujú o tom ako nám komplikovať život a organizovať nás podľa nimi prikázaných dopravných predpisov pre ľudskú cestu životom. Myslia si, že by sme sa bez nich navzájom pozabíjali, ufajčili či prepili k smrti. Myslia si, že by sa bez nich nerodili deti a nepoznali by sme v ničom správnu mieru a vieru. Tak nám všetko dajú za povinnosť príkazmi a zákazmi, ktoré nazývajú zákonmi¹. Niektoré ženy dali svoj hlas vo voľbách politikom a tí sa z vďaky zaň rozhodli z ich maternice spraviť majetok štátu. Preto som sa rozhodol v tomto článku ukázať, prečo je z morálneho hľadiska akýkoľvek zákaz potratov neprípustný.

Po prvé. Každá žena rozhodnutá pre potrat má svoje dôvody, o ktorých môže vedieť len ona sama. Nie je jej povinnosťou nám o nich rozprávať a obhajovať ich. Má svoje predstavy o tom, aké následky pre jej život môže mať jeho neuskutočnenie. Od toho sme tu my, ktorí sme jej známi, rodičia, otcovia dieťaťa - plodu, ktorí máme jej dôveru o tomto rozhodnutí vedieť. Môžeme sa ju pokúšať presvedčiť o neuskutočnení potratu. Tým, že ide žena na potrat, sa nevzdáva ďalšej možnosti reprodukcie. Nemožno z jej jednaní robiť pravidelnosť, bez videnia dôvodov, ktoré ju k tomuto jednaniu viedli².

Po druhé. V prípade snáh politikov o zvýšenie pôrodnosti a skvalitnenia výchovy³, by si mali snáď uvedomiť, že dokým nezrušia štátne podpory občanom, ako napr. dôchodky a podpory v nezamestnanosti, povedú k tomu, že obyvateľstvo začne uvažovať o tom, či vôbec plodiť deti.

V prípade staroby a v prípade nezamestnanosti v neskoršom veku budú očakávať, že sa o nich postará štát, namiesto detí.

Po tretie. V parlamente budú potrat povolovať zákonom, len za určitých okolností. Zákon sa navyše môže s nepredvídateľnou frekvenciou meniť svojím obsahom a stať sa tak hlavnou náplňou uvažovania politikov: "potrat povolíme ak má žena toľko a toľko rokov, či k oplodneniu došlo tam, vtedy a onakým spôsobom". Napr. pre poslancov sa môže jednať v prípade otehotnenia o boží dar, aj keby k oplodneniu došlo pri znásilnení. S tým sa ale žena nemusí chcieť zdôverovať, ani byť ochotná kvôli tomu podstupovať vyšetrovania a nechať o sebe viesť úradný záznam. Politici podmieňujú povolenie potratu získaním informácií, ktoré žena môže mať dôvod tajiť pre ochranu svojej povesti. V slobodnej spoločnosti

existuje tiež trest za potrat. Ten je uvalený spoločnosťou. Ľudia odmietnu s vami prichádzať do styku, poskytovať vám služby, ktoré majú v moci a nehovoriť s vami. Pred čím by však mala byť žena chránená je, aby k potratu nebola donútená násilím, alebo jej násilím nebol zneprístupnený. Teda vydieraním, súdom, väznením, stratou majetku, či života. Toho sa dopúšťa štát. Porušuje tým jej majetkové práva na vlastné telo. A ak je potrat zakázaný, či vynútený pod hrozbou násillia, či už zo strany štátu či nejakej osoby, jedná sa o zlo.

Po štvrté si treba uvedomiť, že uskutočnenie potratu je, tak ako sex, okrem iného aj službou. To je ťažko pochopiteľné hlavne pre dnešných konzervatívcov. Oboje má spojitosť s reprodukciou jedinca a spoločnosti, rovnako ako nevyhnutnosť potravy. Sex je

- 1 Zákon ako niečo vyplývajúce z majetkových práv, Frédéric Bastiat, O zákonoch, (Kalligram,2002) Str.31 Kde Bastiat označuje Rímske právo a klasické štúdiá ako zdroj omylu, že zákon je niečo vymyslené človekom a niečo voľne podľa vôle upraviteľné. Viz. tiež Leo Strauss, Politické eseje, kde označuje Nicola Machiavelliho, za zdroj predstavy v novoveku, že zákon je vôľou vládcu.
- 2 Už v Starom zákone je stanovený zákaz stavania svojich úvah na arbitrárnych tvrdeniach, 3. kniha Mojžišova, Leviticus, kap. 19, Nebudete veštiť... Neobrátite sa na Veštea... Politici nám o chvíľu v predtuchách, aby sa nám nestalo niečo zlé, zakážu úplne konať. V snahe predchádzať sporom a nachádzaniu vinníka, či miery viny, sa snažia označiť naše jednanie za vopred zlé, napr. ako keby nás jazda v opitosti mala spraviť vopred vinnými za zrazenie chodca. Matúš 7:1: Nesúď a nebudeš súdený.
- 3 Tie, čo si ako Írky, ktorým je potrat zakázaný, budú chcieť vyraziť na "little trip to England", budú kontrolované na hraniciach tehotenským testom a podstúpia ho pri ceste späť. Zrovňaj kontroly pri podozrení na pašovanie drog, s ktorými sa ženy môžu stretnúť na hraniciach, nie príliš nepodobné úradnému znásilneniu. Ženy podozrivé z toho, že nechcú poctivo s pracovným nasadením proletárky donosiť svoje dieťa, budú zatvárané pod kontrolu do väzenia, aby neničili zdravie svojmu budúcemu dieťaťu. Alebo sa ženám zakáže opúšťať krajinu a každá žena, každý mesiac pôjde na test, aby sa vedelo, počítať s novým občanom? Toto sú praktiky používané pri kontrole pašovania drog a iného nezdaneného a neprečleneného tovaru cez hranice a taktiky socialistických štátov brániacich svojim občanom ujsť za lepšími životnými podmienkami. Ak sa schváli zákaz potratov, fantázia politikov len rozšíri už užívané metódy štátnych zásahov do nových oblastí.
- 4 Sú tu však podmienky pre uskutočňovanie záväzkov, ktoré určujú politici. Aj tí, čo si trúfajú sa nazývať konzervatívcami, sa uberajú cestou podporovania povinného štátneho školstva, rozhodovaním o potratoch, o zákaze drog, o záležitostiach, ktoré boli vecou výchovy človeka v rámci rodiny, kde sa naučil, čo je dobré a čo zlé, a ktorá mu pomohla nájsť záujmy a vhodné spoločenské prostredie. Problémom je, kto a čo bráni dnes rodine byť rodinou a niesť zodpovednosť za svojich členov?
- 5 Ludwig von Mises, Byrokracia, str. 66, "Svrchovanosť spotrebiteľa a demokratické fungovanie trhu se nezastavujú pred dvermi veľkého podnikového koncernu." Snáď len v prípade demokratického fungovania trhu sa jedná o jedno z mála prosperujúcich a v tomto prípade dokonca spontánne presadzovaných princípov demokracie. Druhým možno označiť nie až tak nebezpečné fungovanie demokracie na úrovni samosprávny spomínané Alexisom de Toqueville, Demokracie v Americe (Academia 1992) a prirodzene v určitých situáciách v rámci rodiny, či iných menších skupín.

spätý so záväzkom, láskou, budovaním rodiny. Teda netržhovými hodnotami. Keď k týmto hodnotám nevedie, existuje u človeka požiadavka po odstránení neželaných následkov sexu v miere, v akej je to pre neho možné. Potrat je dokladom toho, že potratený plod by nebol vhodným stavebným kameňom rodiny. Potrat umožňuje súčasne s tým, že vyvoláva obavu konzervatívcov o menšiu vážnosť ľudí voči partnerským záväzkom, aj možnosť neželaným partnerským vzťahom uniknúť a nemusieť v nich vychovávať dieťa.

Po piate. To, či bude potrat uskutočnený v našich končinách a za akých podmienok, by v slobodnej spoločnosti záviselo v prípade súkromných nemocníc od ich majiteľov. Tí by brali ohľady na verejnú mienku a hlavne mienku svojich stálych zákazníkov.

Po šieste. Žena by mala mať na výber, kto jej potrat uskutoční a za akú cenu. V rámci slobodnej spoločnosti, kde by nebránil štát ľuďom nakladať s telom ako so svojím majetkom, by si žena mohla dať uskutočniť potrat aj doktorom samoukom, či šamanom. To, či jej vadí prísť pri zákroku o život, by bolo stanovené v zmluve. Nám zostáva v takom prípade zase iba prehovárať oboch, aby si to rozmysleli.

Po siedme. Dnes je vďaka pokrokom medicíny súčasne ľahšie dostupný a uskutočniteľný potrat nechceného stvorenia a rovnako je možná záchrana mnohých predčasne narodených detí, ktoré sú chcené. Skutočnosť, že takto prichádza na svet viac chcených detí, by mali brať odporcovia potratov tiež v úvahu.

A na koniec. Spýtajte sa svojich starých rodičov, ak ešte žijú, na pôrodné baby. Tie nechali po pôrode dieťaťa nezaviazanú pupočnú šnúru, ak bolo v rodine prebytočné, nemalo moc pekne oči, či bolo mrzáčikom. Má umrieť rodina pre zachovanie života novorodenca od hladu, či nezabezpečiť už starším deťom napr. potrebné vzdelanie? Je lepšie zničiť zárodok a vybrať ho žene z tela, kým si ešte príliš neuvedomuje, že nosí budúce dieťa? Je mýtus, že len Sparta zabíjala zle vyvinutých jedincov po narodení, ako sa učí na základných školách. V niektorých končinách sveta sa to deje stále.

Daniel Dorčák, autor je študent

Pije ešte stále korupcia krv?

Približne pred dvoma rokmi zaplnili veľkoplošné reklamné pútače okrem vysmiatych politikov a výziev legendárneho Fera Tarabu „Urobme to“ aj tvrdenia, že „Korupcia nám pije krv“. Tento slogan bol nositeľom posolstva mediálnej kampane zameranej na prevenciu proti korupcii v spoločnosti. Snáď úprimný úmysel tvorcov kampane financovanej Európskou úniou preveril čas. Prečo bola táto pekná iniciatíva od svojho začiatku odsúdená na neúspech?

Korupcia je spoločenský problém. Deformuje správne fungovanie viacerých oblastí, na čo dopláca celá spoločnosť. Ak v spoločnosti existuje korupcia, jej degeneračnému vplyvu sa nevyhne nikto.

Najskôr je potrebné povedať, že korupcia je najmä prostriedok na získavanie výhod v rôznych oblastiach života, udeľovanie ktorých si privlastnil štát. Od svojho vzniku ako spoločenského fenoménu počas boľševického štátneho prevratu v Rusku v roku 1917, súvisí výhradne so štátnym alebo verejným sektorom.

V súkromnom sektore možnosť korumpovať de facto neexistuje. Všimnime si, že ak dôjde k úplatkárstvu v súkromnom sektore, nikdy sa takéto jednanie nenazýva korupciou. V privátnom sektore jednoducho neexistuje nikto, kto by úplatky bral a kto by ich dával. Ak sa chcem napríklad vzdelávať na súkromnej škole, zaplatím si školné a nemusím preto nikomu dávať úplatok.

Dobrotivý štát mal „filantropický“ záujem zabezpečiť svojím občanom vzdelanie, zdravotnú starostlivosť atď. Samozrejme „bezplatne“. V krajinách za železnou oponou si totalitný štát uzurpoval monopol vo všetkých ob-

lastiach ľudského života a vytvoril bezkonkurenčné prostredie. Postupne nastala situácia, v ktorej ak si chcel niekto zabezpečiť riadne vykonanie služieb poskytovaných jediným subjektom - štátom, musel korumpovať. Teda dávať úplatky, aby sa domohol nie čohosi nelegálneho, ale veci, ktorá by bola v slobodných trhových podmienkach normálna. Korupcia sa rozmohla do takých „pôvabných“ rozmerov, že existovali „putovné úplatky“, t.j. rôzne obálky, kávy, alkohol, ktoré neslúžili na priamu spotrebu, ale iba na ďalšie uplácanie. Mohlo sa tak stať, že jeden úplatok sa k človeku dostal aj niekoľko krát.

Je potrebné si uvedomiť, že existuje nasledujúca príčinná súvislosť medzi mierou verejného sektoru v spoločnosti a korupciou: ak sa verejný sektor znižuje, miera korupcie v spoločnosti klesá. Naopak rozširovanie verejného sektoru na úkor súkromnej sféry znamená, že miera korupcie stúpa. Znižovanie korupcie je preto možné realizovať jediným spôsobom: odstránením vplyvu štátu a verejnej autority všade tam, kde situáciu rieši trh.

Žiadna mediálna kampaň a to ani s názvom „Korupcia nám pije krv“ mieru korupcie ani náhodou neznižuje. Je pokrytecké, ak štát alebo aj hociktorý „superštát“, ktorý má sám nemalé problémy s korupciou v najvyšších politických sférach, nevytvára skutočné podmienky pre odstránenie korupcie a namiesto toho a sa rozhodne z peňazí daňových poplatníkov financovať podobné aktivity.

Miroslav Řádek,
študent Trnavskej univerzity

Vládne programy na tvorbu pracovných miest nefungujú!

Ekonomovia podporujúci slobodný trh nesúhlasia s daňovou a výdavkovou politikou vlády, pretože sú presvedčení o tom, že tieto politické rozhodnutia znemožňujú rast prosperity. Zároveň obviňujú vlády za mrhanie kapitálom. Tvrdia, že dane poškodzujú nielen blahobyt osôb, ktoré dane platia, ale poškodzujú i všetkých ostatných.

Politici, akademickí obhajcovia vládnych výdavkov a dokonca i študenti často spochybňujú toto negatívne videnie zdaňovania na základe pozitívnych efektov, ktoré „vraj“ majú vládne výdavky. Ich argumentácia je založená na nasledovnom:

Povedzme, že človek A zarobí 100 000 USD a človek B je nezamestnaný. Štát sa rozhodne vytvoriť pracovné miesto pre človeka B. Aby mohol uskutočniť tento zámer, musí vziať človeku A 50 000 USD (zdaní ho), aby mohlo zaplatiť plat človeku B. Je jasné, že peniaze A sú teraz v rukách B, ktorý ich minie v ekonomike namiesto A. A práve kvôli tomuto by nemalo prichádzať v hospodárstve k nejakým celkovým stratám; na dôvažok by malo byť zamestnaných omnoho viac ľudí.

To je, samozrejme, starý známy problém „nulového súčtu“. Politici veria, že veľkosť ekonomiky je fixná a oni musia len rozhodnúť, ako ju porozdeľovať. Rakúski ekonomovia, s ich zameraním na skutočný svet a ľudskú podstatu však vedia, že bohatstvo sa len tak nevyskytuje, musí byť vytvorené a typickým efektom úsilia každej vlády, nie je len prerozdelenie tohoto bohatstva, ale i jeho aktívna likvidácia a ničenie.

To, že niekomu prostredníctvom daní vezmeme 50 000 USD, redukuje ekonomiku nielen o 50 000 USD, ale omnoho viac. Štúdie v USA a Austrálii ukazujú, že škoda spôsobená daňami vo výške 50 000 USD môže presiahnuť úroveň 130 000 USD¹. To znamená, že i keby sa 50 000 USD vrátilo do ekonomiky v podobe platu druhého, tak celková škoda sa vyšplhá do výšky 80 000 USD. To je spôsobené viacerými prekážkami, z ktorých najdôležitejšie nájdeme u zdaneného subjektu A.

Práca A, ktorá prinášala 100 000 USD, je redukovaná na 50 000 USD po zdanení. Zamestnanie, ktoré má prinášať 100 000 USD, vyžaduje omnoho viac úsilia, času, zodpovednosti

a stresu ako zamestnanie, ktoré je odmenené len 50 000 USD. Za to je človek kompenzovaný práve vyšším platom; avšak teraz časť z neho odoberie vláda. „A“ má teraz plat 50 000 USD a je motivovaný znížiť svoju snahu a stres zodpovedajúci platu po zdanení.

Tradičný predpoklad ekonomických analytikov je zníženie dĺžky pracovného času, avšak na túto teóriu nenachádzajú dostatok empirických dôkazov v reálnom svete. Je pravdepodobné, že toto „preradenie na nižšiu rýchlosť“, môže byť realizované menšou pracovnou snahou, nepracovaním, skrytými nadsadami, alebo dokonca zamestnaním sa na jednoduchších postoch (možno práve na takých, akými sú vládne nenamáhavé pracovné miesta vytvorené pre B).

Ekonomovia to nazývajú „substitučný efekt“; poctivou prácou získa A len 50% toho, čo mu prinášala práca pred zdanením, avšak ak bude pracovať menej, získa 100%-ný zisk z dodatočného voľného času, ktorý nie je zdanený. Efektívne sa A rozhodne pre voľný čas (alebo len pre menej stresujúci život) namiesto neplatennej práce.

Spoločnosť tým stráca. Získava menej užitočnej práce, ktorú produkoval A. Pravdou síce je, že spoločnosť získala teraz prácu pre B, avšak vzhľadom na to, že spoločnosť nebola pripravená platiť za túto prácu dobrovoľne, nie je táto práca potrebná a pre nikoho cenná.

Bežný protiargument je, že akonáhle je A zdanený, bude pracovať tvrdšie, dlhšie, aby zarobil viac a zabezpečil si rovnaký príjem ako pred zdanením. Toto mohlo byť snáď pravdou v minulosti, ale v modernej dobe je tento efekt potlačený. Takisto všeobecný rast bohatstva celej spoločnosti znamená, že len málo z nás je na hranici biedy; pokles v príjmoch preto neznamená hladovanie a bezdomovectvo, ale len stratu životného štýlu, zmeneného za iný životný štýl. A ten sa dá získať z ľahších pracovných príležitostí².

Efekt zdanenia A spoločnosť poškodzuje. Ale čo s efektom na zamestnávateľa A, ktorého nazveme X? Ak A pracuje menej, alebo odíde na jednoduchšiu pozíciu, X čelí stratám (vyššia škoda pre ekonomiku). Aby tomu X zabránil, môže samozrejme zvýšiť A plat, tak aby boli daňové straty A kompenzované. X môže tiež

zamestnať niekoho, aby pomohol A. Tak budú prácu jedného robiť dvaja.

Lavica, a hlavne odbory, majú takéto opatrenia veľmi radi, pretože sa to javí ako zvyšovanie zamestnanosti. Na nešťastie to zvyšuje tiež náklady X. Vyššie náklady potom spôsobujú vyššie riziko podnikania a zároveň vyššiu pravdepodobnosť krachu. Ak X skrachuje, v odvetví bude menej výrobkov, čo bude zvyšovať ceny pre konečných spotrebiteľov. To znamená zvýšenie životných nákladov (a tým pokles blahobytu) pre celú spoločnosť. V dlhšom časovom období môžu byť samozrejme domáci producenti ako X napr. konkurenčne znevýhodnení oproti zahraničným producentom, ktorí nečelia takémuto zdaneniu. Ak skrachuje X na základe takéhoto nevýhodného postavenia, alebo realokuje svoje aktivity do zahraničia, stráca sa práca A, a rovnako vládny program pre B, ktorý nemá byť z čoho financovaný.

Z toho vyplýva, že tu máme dva zdroje skrytých nákladov; efekt na A a X. Ale existuje ešte ďalší problém, ktorý je menej viditeľný, efekt dane na C. Kto je C? C je človek, ktorý by rád prišiel s novým nápadom, alebo ktorý by rád vylepšil niektoré výrobné procesy, alebo by len chcel efektívnejšie riadiť nejaké podnikateľské aktivity, ktoré by priniesli nové pracovné miesta a ktoré by zabezpečili reálne zamestnanie pre B. Ak by boli dane nízke, mohol by to skúsiť, pretože potenciálne zisky by zabezpečili jeho snahe relevantnú odmenu a znižovali by riziko realizácie týchto myšlienok. Avšak 50% - ná daň znižuje odmenu, kým riziko a úsilie ostáva rovnaké. A tak viacerí ľudia, ktorých môžeme zaradiť medzi C, ostanú radšej menej platení pracovníci a vyberú si jednoduchší život, ako by mali podnikáť a vziať na seba riziko.

Tieto náklady stratených príležitostí sú neviditeľné a ťažko merateľné; je to strata bohatstva ktoré by bolo bývalo vytvorené v budúcnosti, ak by neexistovala daň. Predsa len dlhodobé štúdie ukazujú, že každé percento HDP použité na dane redukuje rast v dlhom období medzi 0,2 - 0,4% HDP. To sa môže zdať málo, ale toto je ročná strata; ak sa napr. zvýšia dane o 3% HDP (tak ako je to plánované v súčasnosti vo veľkej Británii) a ostanú na tejto úrovni,

Vládne programy na tvorbu pracovných miest nefungujú!

bude strata okolo 1% HDP ročne. Po 25 rokoch bude výsledok tohoto kumulatívneho efektu taký, že ekonomika bude o 30% „menšia“ ako by mohla byť za iných okolností. A to by mohlo vytvoriť veľmi veľa skutočných pracovných príležitostí pre B.

Treba poznamenať, že tento problém sa týka všetkých daní; i keby ste sa snažili vytvoriť dokonalý nedistorčný daňový systém³, vždy tu budú prítomné tieto náklady. V realite samozrejme každý daňový systém prináša vlastné distorčné efekty. K tomu treba pripočítať ešte administratívne náklady výberu daní, daňových poradcov, zdroje použité na transfer bohatstva namiesto jeho tvorby.

Efekty zdaňovania sú potom ohromne škodlivé. Dokonca i keď sú dane „investované“ do projektov, od ktorých sa očakáva zvýšenie národného bohatstva (argument používaný v Európskej únii na financovanie infraštruktúrnych projektov), je prah úspešnosti postavený vysoko; úžitok projektu musí totižto zabezpečiť nielen návratnosť investovaných prostriedkov, ale musí prevážiť všetky skryté náklady zdanenia. A to počítame stále bez úvahy o plytvaní a neefektívnosti verejného sektora.

Prečo ešte potom stále existujú verejné výdavky? Vieme, že skutočné, na trhu vytvorené, pracovné miesta dokážu lepšie zabezpečovať prosperitu a zvyšovať bohatstvo. Ak redukcia daní pomáha lepšiemu ekonomickému rastu, tak najviac na tom získajú práve

nezamestnaní. Prečo potom politici trvajú na vysokých daniach?

Čiastočne je to kvôli ignorancii politikov a kvôli skrytým nákladom stratených príležitostí, ktoré elektorát nevidí. Nanešťastie je to tiež kvôli niečomu omnoho zlovestnejšiemu. Škodlivé efekty zdaňovania môžu byť rozložené na celú ekonomiku, ale úžitok z daní môže byť koncentrovaný na malé skupiny. To znamená, že hoci ekonomika trpí vládnymi programami verejných výdavkov a zdanenia, niektoré malé záujmové skupinky na tom profitujú. Tieto špeciálne záujmové skupiny môžu byť formované na regionálnom, etnickom princípe, či dokonca na základe priemyselnej príslušnosti; v podstate na čomkoľvek, čo umožňuje politikom zameriavať sa na skupinu voličov. V súčasnosti pri nízkych účasťach voličov na voľbách môžu politici realizovať presne mierenú predvolebnú kampaň a špeciálne dohody s voličskými skupinami.

Zároveň je tu tiež prítomný problém marginálnych nákladov/zisku; straty prostredníctvom zdanenia sú rozložené na celú populáciu, čiže lobovať za zníženie vlastného daňového zaťaženia znamená realizovať kampaň, ktorá stojí proti propagande financovanej z verejných zdrojov, ktorých výška je neporovnateľne vyššia. Inými slovami, proti politickým výdavkom stoja len niektoré špecializované záujmové skupiny, ktoré môžu byť úspešne

maximálne v jednej úspešnej kampani. No a v strede tohto sedia politici šikovne vytrhávajúci perie zo sliepky v podobe daňových poplatníkov tak, aby nezačala až príliš kotkodákať. Čo môžeme teda robiť? Kričať hlasno, kričať dlho a veľmi často.

Richard Teather prednáša o daniach ako „Senior Lecturer na Bournemouth University, England.

Predtým pracoval ako daňový poradca

preložil a upravil Matúš Pošvanc, zdroj: <www.mises.org>

- 1 Skutočné číslo je ťažké kvantifikovať; ekonomika nie je status quo, a preto zmeny v zdanení sa dejú v pozadí iných zmien. Pozri nedávne štúdie: "The negative impact of taxation on economic growth", Leach, Reform (London), September 2003
- 2 zároveň platí, že naším cieľom nie je stále pracovať; človek neustále volí medzi prácou a voľným časom; zdanením jeho pracovnej činnosti môžeme síce niekoho "motivovať" v tom zmysle, že teraz musí viac pracovať, čo je však nedobrovoľnou voľbou na úkor voľného času, ktorý by bol preferovanejšou alternatívou pri neexistencii zdanenia. Argument o "motivácii" k práci je vágny i z etických dôvodov. Nútiť niekoho, pracovať, resp. viac pracovať silne pripomína otroctvo. (pozn prekladateľa)
- 3 z definície dane ako povinnej a násilne vyberanej platby nie je možné vytvoriť nedistorčný daňový systém, vzhľadom na to, že každá daň má efekty na zmenu správania sa jednotlivca, pretože znižuje jeho potenciálne príjmy, pozn. prekladateľ

Humorné okienko

Milujme politikov

Politika nie je o moci. Je o čistých úmysloch politikov pomáhať ľuďom. Dôkazom bolo i predvianočné obdobie na našej politickej scéne. Ukázalo nám, že politika je morálne a krásne povolanie. Veď koho by už len dnes napadlo, že politikovi ide o jeho vlastné ciele, moc a rozdeľovanie funkcií. Ja si myslím, že nikomu! Podľa môjho názoru nie je vôbec možné, aby si niekto myslel, že politik svojim rozhodovaním o majetku druhého, nechce predsa jeho dobro. Veď ako inak by sa mala interpretovať jeho snaha. Každému je nad slnko jasné, že ak nám zoberú naše peniaze v podobe daní a potom ich prerozdeľujú, je to pre naše dobro. Celej spoločnosti. Naozaj. A rovnako to je i s ich honbou za mocou. Nechcú nič inšie len naše dobro. Inak sa ani roztržky o politické posty interpretovať nedajú. „Ja chcem funkciu, moc, posty, rozhodovacie právomoci, zodpovednosť“, kričia iba kvôli nám - ľuďom. A my ich máme za to radi. Bojujú za nás! Nádherný pocit! Paráda! Ja ich jednoducho milujem!

František Zakusnutochroustalová

* František Zakusnutochroustalová je jednou z popredných, stabilných a vytrvalých žien Chroustalovskej rodiny, ktorej jedinej vadí, že ich rodine sa mení len priezvisko a nie meno po Františkovi Chroustalovi.

** oznamujeme všetkým čitateľom tohoto časopisu, že MAK 3 bola mediálne prezentovaná i na Rádiu Expres v hodinách, dňoch a mesiacoch predošlých; zaslúžil sa o to jeden z popredných predstaviteľov MAK 3 s krytým menom Karpatský vietor.

Požehnanie deflácie

Povedzte, že ste sa rozhodli ísť v sobotu nakupovať. Prídete k nákupnému centru a uvidíte nápis „50%-né zľavy na všetko“. To by bola skvelá správa, že? Alebo chcete kúpiť nové auto a ste šokovaný oznamom, že autá sú lacnejšie, ako boli. Skvelé, že? Predstavte si, že platíte za vzdelanie svojej dcéry a zistíte, že ste si bokom odložili viac, ako je potrebné, pretože ceny za vzdelanie a knihy sú nižšie, než ste očakávali.

Nádhera, nie?

Alebo sa na to pozrime z pohľadu obchodu. Napr. niečo vyrábate a vaše hlavné výdavky idú na kovové súčiastky. Po niekoľkých rokoch, dokonca dekádach, zvyšovania cien ložísk a ďalších súčiastok sa vaše náklady náhle znížia. Tým ostalo viac na investície, marketing, mzdy a dividendy. Je to skvelá situácia pre každého.

Až potiaľto vyzerá byť deflácia šťastím. Konvenčné myslenie však veľkú príbrzdí. Spotrebiteľia a podniky môžu získať, ale čo predavači? Tí chcú vždy predávať za čo najvyššie ceny. Ak by Dell vedel, že predá rovnaké množstvo počítačov za milión dolárov ako za tisíc dolárov, každý by stál milión. Na druhú stranu, spotrebiteľia by najradšej neplatili nič. To, čo tvorí trhovou cenu, je vzťah teda medzi týmito dvoma „ideálmi“.

Pokiaľ sú však podniky pod tlakom neustáleho znižovania cien, ako potom tvoria zisky? Tým, že sa stávajú efektívnejšími. Každý, kto pracoval v oblasti podnikania vie, že firmy zvyšujú efektívnosť, keď je to pre ne potrebné. Monopol nečelí žiadnej konkurencii (predstavte si napríklad štátnu výstavbu diaľnic) a teda môže stanoviť ceny, aké chce a môže si dovoliť byť rok za rokom

neefektívny. Firma v konkurenčnom prostredí si toto dovoliť nemôže.

Najlepším príkladom je počítačový priemysel. Ceny klesali aj keď predaj rástol a pritom producenti spolu s maloobchodníkmi z toho veľmi dobre profitovali. Toto však nie je jediný prípad...

To isté sa stalo aj pri spotrebičoch, kde ceny niekoľko rokov klesali, napriek tomu, že predaj rástol. Prečo? No preto, že podniky sú neustále lepšie v tom, čo robia a boli schopné produkovať zisk aj v prípade neustáleho poklesu cien.

Vidíme teda, že medzi záujmom spotrebiteľov (ktorí chcú neustále nižšie ceny) a celkovým ekonomickým zdravím existuje určité spojenie. Čo je dobré pre spotrebiteľa, je dobré pre každého. Môžeme sa len čudovať mnohým ekonomom a komentátorom, ktorí sa snažia presvedčiť verejnosť, že deflácie sa treba obávať. Týmto sa však len pripájajú k záveru, ktorý je chybný. V skutočnosti je správny názor, že vyjednávanie je skvelá vec. Niekedy na rozoznanie ekonomickej teórie stačí len zdravý rozum.

A pritom veľa expertov ešte stále hovorí, že by sme sa klesajúcich cien mali báť, pretože reprezentujú „deštruktívnu silu“. Napríklad Martin Wolf z MSNBC tvrdí, že „keď sa ceny znižujú, peniaze sa zhodnocujú...“ čo je v poriadku. Avšak vzápätí dodáva, že to je vlastne zlé, pretože to „spotrebiteľov a podniky odradzuje od míňania peňazí. Ekonomická aktivita sa znižuje, vzrastá nezamestnanosť a dopyt neustále klesá.“

To by znamenalo, že spotrebiteľia získajú niečo tým, že sa navždy upnú na úspory a nikdy si nič nekúpia, čo je absurdné. Samozrejme je pravdou, že pokles cien motivuje k úsporám, ale pokiaľ spotrebiteľia preferujú úspory pred míňaním, znamená to len prípravu pre budúci ekonomický rast. Spotrebiteľia sporia len z dôvodu neskoršieho míňania.

Ďalší Wolfov bod hovorí o vzťahu deflácie a dlhu. Deflácia „výrazne sťažuje splácanie pôžičiek.“ Je pravdou, že

pôžičky sa splácajú peniazmi, ktoré majú vyššiu hodnotu, ako keď sme si ich požičali. Lenže toto je súčasťou rizika, ktoré podstupuje ten, kto si požičiava. Keby sme všetci boli schopní predvídania, naše správanie by sa podstatne zmenilo. To však nie je dôvod na spomaľovanie ekonomiky. Deflácia odradzuje od sporenia a motivuje k používaniu úspor na investície. Znamená to odmenu pre dobre kapitalizované podniky a osoby.

Teraz sa dostávame k základnému problému: k veľkej kríze z roku 1929. Predpokladá sa, že klesajúce ceny nejakým spôsobom zapríčinili rozpad ekonomiky. Skutočnou príčinou krízy však boli následky boomu, kombinovaného s masívnymi vládnymi intervenciami. Jediným pozitívom celých tridsiatych rokov boli práve klesajúce ceny, ktoré dolár zhodnotili. Klesajúce ceny (klesajúce životné náklady) sú to, čo Murray Rothbard popísal ako „veľkú výhodu“ recesie. Ak si viete predstaviť veľkú krízu bez klesajúcich cien, tak ste vykúzlili obraz, ktorý je oveľa horší ako skutočnosť.

Spýtajte sa sami seba, či počas ekonomického poklesu chcete, aby sa vaše peniaze zhodnocovali, alebo znehodnocovali. Ak je vaša budúcnosť v zamestnaní ohrozená, chcete za tovary platiť menej, alebo viac? Ak máte nízke úspory, chcete aby ich hodnota v budúcnosti bola vyššia, alebo nižšia? Pokiaľ na tieto otázky odpoviete racionálne, zistíte, že deflácia je naozaj výhodná pre každého a tiež poznáte výhody šetrenia počas ekonomického poklesu. V 19. storočí klesali ceny počas ekonomického rastu, čo je presne to, čo sa má očakávať. Je to všetko pre dobro vecí.

Ako povedal Rothbard: „nemali by sme to brať ako problém, ktorého sa máme báť a bojovať proti nemu, naopak pokles cien spôsobený rastom produkcie vedie k neobmedzenému kapitalizmu. Trendom priemyselnej revolúcie na západe boli klesajúce ceny, ktoré viedli k rastu blahobytu, klesajúce náklady, ktoré držali základnú ziskovosť podnikov a stabilná monetárna úroveň miezd, ktorá sa odrazila v rovnomernom raste reálnych miezd v zmysle ich kúpnej sily. Toto je proces, ktorý by mal byť skôr vítaný než potlačovaný.“

Ak už musíme mať recesiu, tak ju spravme deflačnou. Inflačná recesia, tak ako ju na nás vždy uvalujú keynsovci, je

Lobing náš každodenný.

Predstavme si zákon, podľa ktorého si musí každý vlastník kuchynského noža odsedieť vo väzení jeden rok. Zakonodarcovia by v jeho prospech mohli argumentovať nasledovne: kuchynský nôž je často smrtiacou zbraňou a keďže zo štatistik vyplýva, že objasnenosť vražd na Slovensku nie je stopercentná, treba poškodených (rozumej pozostalých) aspoň čiastočne „odškodniť“ tým, že každého držiteľa tejto zbrane „preventívne“ pošleme na jednoročný pobyt do nápravno-výchovného zariadenia.

Zlý vtip? Tak sa pozastavte pri analógii, ktorá je na Slovensku od minulého týždňa skutočnosťou. Parlament prijal tzv. autorský zákon, podľa ktorého musí každý výrobca a dovozca počítačov (a v dôsledku toho aj každý, kto počítač kupuje) zaplatiť novú daň. Tá poputuje umeleckým a vydavateľským vzťahom. Keďže sme všetci potenciálni nelegálni „kopírovači“, zákonodarcovia sa prostredníctvom tejto novej dane rozhodli kompenzovať umelcom ich ušlý zisk.

Prezumpcia nevinny je terminus technicus, ktorý na Slovensku do slovníka zákonodarcov evidentne nepatrí. Ako inak sa dá vysvetliť skutočnosť, keď každý človek, teda aj ten, ktorý hudbu nekopíruje, musí novú daň zaplatiť? Pozrime sa na ďalší aspekt tohto problému, ktorý je určite jednou

z praprícín zavedenia novej dane - copyright. Žijeme v materiálnom svete - svete vzácnosti. Evolučne sme dospeli k spoločenskej inštitúcii, ktorá nahradzuje násilné riešenie sporov o výlučné rozhodovanie so vzácnymi statkami - vlastníctvu. Dôsledkom existencie vlastníctva je rozvoj dobrovoľnej výmeny a delby práce. Preto je vlastníctvo predpokladom nárastu blahobytu.

Všetci sa zhodneme na tom, že nápad, myšlienka alebo pesnička, je záležitosť spadajúca do nemateriálneho sveta. Každý z nás môže mať nekonečne veľa nápadov a myšlienok. Nemôžeme mať však nekonečne veľa uhlia, áut, domov alebo zlata. Vidíme, že v nemateriálnom svete chýba koncept vzácnosti. Inými slovami, najprv existovala vzácnosť, až potom vznikli vlastnícke práva. Kde nie je vzácnosť, logicky nemôže byť vlastníctvo. No a ako už Friedrich August Hayek nazval jednu kapitolu vo svojej knihe Osudná domýšľavosť „Kde nie je vlastníctvo, tam nie je spravodlivosť“, vidíme, že copyright ako taký, je škodlivou inštitúciou, ktorá spory nerieši, ale naopak vyvoláva. Dôkazom toho môže byť minulotýždňový akt našich poslancov.

Zamyslime sa nad tým, aké práva sú porušené, keď si napálím CD, alebo keď niekto napáli disk s cieľom ďalej ho predáť. Právo na hmotný majetok pôvodného majiteľa (toho, kto si pôvodne

CD kúpil) ostáva nedotknuté, jeho majetok je neporušený. Obsah raz zverejneného disku však prestáva byť vzácny, pretože ak by mal mať tvorca k nemu naďalej vlastnícke práva, musel by sa stať vlastníkom aj všetkých spomienok, ktoré ostali v hlavách poslucháčov. Ak by sa takéto pravidlo dodržiavalo dôsledne a my sme mali vlastníčkovi takýchto práv platiť za ich používanie, museli by sme napríklad neustále platiť Čapkovým dedičom za používanie slova Robot, respektíve všetkým tvorcom všetkých slov, melódií, nápadom všeobecne, ktoré boli vymyslené skôr ako sme sa narodili.

Pikantnosťou je určite aj fakt, že spomínanú daň budú musieť pri kúpe počítača zaplatiť aj samotní umelci. Ved' umelci by sa ako morálne čistí jedinci skutkom, akým je nelegálne kopírovanie, voči sebe samým a svojim kolegom určite neprevinili.

Na záver treba povedať, že sme raz opäť svedkami toho, že zákonodarcovia tvrdia, že konajú v prospech spoločnosti a pritom konajú v prospech veľmi úzkej skupiny „vyvolených“. Samozrejme na úkor nás všetkých - bežných spotrebiteľov. A tvrdenie, že podobný zákon platí vo všetkých štátoch Európskej únie, obstáť proti tomu nikdy nemôže.

Richard Ďurana, www.EUnie.sk

Požehnanie deflácie

omnoho horšia. Tak ako je deflácia dobrá, sú rastúce ceny počas recesie tou najhoršou možnosťou, pretože odrádzajú od úspor a investovania v budúcnosti. Keynesovci podporujú súčasnú spotrebu, teda zužujú kapitálovú základňu pre budúci rast. Predlžujú tak utrpenie vo všetkých smeroch.

Môžeme teda vidieť, že táto častá predpísaná inflačná prevencia je tou najhoršou možnou cestou. Toto je však presne to, čo štátne autority hlásajú ako zásadný postup. Ťažko si môžeme predstaviť, že centrálni plánovači, ktorí riadia naše životy, zavedú presnú stratégiu, pri ktorej by sme sa mali ešte horšie.

Voľný trh našťastie obsahuje mechanizmy, ktoré dokážu fungovať, navzdory

pokusom štátnych autorít o infláciu. Je to pravdepodobne v tom, že banky majú problém previesť nové peniaze na ľudí a namiesto toho pracujú na ochrane svojich súvah. Taktiež podniky, zasiahnuté ekonomickým poklesom, sa môžu vyhnúť zvyšovaniu dlhov bez ohľadu na to, ako lacno sú schopné požiť si. V takýchto prípadoch môžu ceny klesať, či už si to štátny regulátor želá alebo nie.

V ekonomike platí pravidlo, že čo je dobré pre jednu osobu a rodinu, je dobré aj pre ekonomiku. Každý chce vyjednávať o nižšej cene. Smutné ale je, že v súčasnom inflačnom veku ovplyvňujú nižšie ceny väčšinou špecifické produkty a odvetvia. Kiežby sa radosť, ktorú máme z pádu cien elektroniky, rozšírila na

všetko, čo kupujeme. Kludne nechajme komentátorov strachovať sa a zúriť nad tým, čo im ich chybné makroekonomické modely povedia. Ostatní z nás môžu sedieť v ústraní a pozorovať ako sa náš životný štandard neustále zvyšuje.

Bohužiaľ sa obávam, či niekedy uvidíme defláciu. Aj podľa údajov z poslednej dekády je rast všetkých cien stále normou. V podstate od roku 1913 a založenia FED-u stratil dolár 95% svojej hodnoty. Je oveľa pravdepodobnejšie, že táto krádež bude pokračovať namiesto toho, aby sa v mene našej stratenej kúpnej sily dostala do rúk ozajstných majiteľov - mňa i Vás.

Llewellyn H. Rockwell, Jr., preložil a upravil Michal Hrapko, zdroj: <www.mises.org>

Suverenita zákazníka

Podľa bežne rozšíreného názoru rozhoduje podnikateľ o tovaroch, ktoré vyrába a diktuje zákazníkovi cenu. Nasledujúci článok rozoberá dôvody, prečo takýto jav (s istými výnimkami) nemôže v ekonomike založenej na súkromnom vlastníctve nastať. Rozhodujúcim prvkom je práve naopak zákazník a akékoľvek zásahy do rovnováhy medzi kupujúcim a výrobcom majú na zákazníka negatívny dopad.

V súčasnosti je hlavným narušiteľom tejto rovnováhy štát, ktorý rôznymi protekcionistickými opatreniami síce často sleduje záujmy, ktoré považuje za záujmy zákazníka, ale aj dobre mienený zásah do tejto rovnováhy môže jedine uškodiť.

Suverenita zákazníka podľa Misesa¹

Podľa modernej rakúskej školy ekonómie, vychádzajúcej z myšlienok Ludwiga von Misesa, by mali preferencie zákazníka stáť na prvom mieste a určovať, aké tovary bude spoločnosť produkovať prostredníctvom vzácných statkov, ktoré vlastní. Na popisanie tohto stavu zaviedol Ludwig von Mises termín „suverenita zákazníka“ (neskôr tento termín popularizoval W.H. Hutt). Neskorší zástancovia rakúskej školy ekonómie, predovšetkým Murray Rothbard, tento termín zaznávali kvôli technickej nepresnosti a nešťastných súvislostiach s politikou súčasnosti. V tomto článku sa zameriame na Misesov postoj k problému.

V odbornej aj populárnej literatúre Mises zdôrazňoval svoj názor na vzťah medzi zákazníkmi a výrobcami v trhovej ekonomike. Na rozdiel od bežne rozšíreného názoru, podľa ktorého vládne trhovej ekonomike buržoázia², tvrdil Mises pravý opak:

kapitalisti, podnikatelia a farmári sú len nástrojmi ekonomických dejov. Sú síce pri kormidle a dokážu hýbať celou loďou. Nemôžu však určovať jej kurz. Nevedú loď, sú len poslušnými kormidelníkmi počúvajúcimi na slovo rozhodnutie kapitána. A kapitánom je zákazník. („Profit Management“, strana 226)

A zákazník ako kapitán nepozná zľutovanie. Mises ďalej vysvetľuje:

V kapitalizme sú skutočnými šéfmi zákazníci. Kúpou, alebo zdržaním sa kúpy rozhodujú, kto bude vlastniť kapitál a riadiť podniky. Určia, čo a v akom množstve bude produkované. Ich názor rozhodne, či podnikateľ zvíťazí, alebo prehrá

a môže zmeniť bohatého na chudobného a naopak. A sú náročnými šéfmi. Sú plní vrtochov a predstáv, premenliví a nepredvídateľní. Nedbajú na predošlé skúsenosti. Akonáhle im niekto ponúkne lacnejší alebo lepší tovar, okamžite zabudnú na starých kamarátov. („Profit Management“, strana 227)

Metafora „suverenita zákazníka“ je využitá do krajnosti, keď jej zástancovia (ako napr. sám Mises) prirovnávajú trh k dennému plebiscitu, v ktorom každý minútý halier znamená hlas zákazníka, určujúci produkty a služby, na ktoré sa majú použiť zdroje spoločnosti. Ak napr. veľká skupina zákazníkov nemá rada fialové autá so zelenými bodkami, spoločnosť založená na súkromnom vlastníctve nebude mňať zdroje na produkovanie takých áut. Výstredný výrobca automobilov, ktorý nedbá na potreby zákazníkov a bude také autá vyrábať, aby naplnil svoje podivné chůtky, čoskoro skrachuje. A tak rozhodnutie, aké automobily sa budú vyrábať určia tí výrobcovia, ktorí viac rozumejú potrebám svojich zákazníkov.

Aj výrobca konzumuje

Hoci je takáto interpretácia fungovania trhovej ekonomiky na prvý pohľad správna, môže vyzerať aj ako preháňanie. Nie je totiž vždy pravdou, že výrobcovia za každých okolností vyrábajú to, čo im prinesie maximálny zisk. Považoval by Mises za príklad, ktorý naplní model suverenity zákazníka aj prípad, keď výrobca nepredáva produkt tomu, kto ponúkne najviac?

Áno, považoval. Skúsme sa, s cieľom porozumieť tomuto názoru, zamerať na konkrétny príklad. Predpokladajme, že majiteľ domu vlastní vedľa svojho domu

nevyužitý les. Predpokladajme zároveň, že vyklčováním lesa a postavením nájomných domov by mohol zarobiť na nájomnom 10 000 USD ročne (a to po odrátaní nákladov na vybudovanie a udržiavanie nájomných domov).

Predstavme si teraz, že majiteľ lesa sa namiesto prenájmania domov stovkám dychtivých nájomníkov rozhodne ponechať les nedotknutý v panenskej podobe. Rozhodol sa v tomto prípade majiteľ lesa napriek prianiam zákazníkov v prospech svojich potrieb - potrieb výrobcu?

Nie, oponoval by Mises. Majiteľ jednoducho sám vystupoval v tomto prípade ako zákazník. V skutočnosti je ako zákazník ochotný platiť 10 000 USD³ ročne s cieľom udržať les nedotknutý. Ako zákazník je majiteľ lesa ochotný vzdať sa iných tovarov a služieb v hodnote 10 000 USD, aby mohol bývať v blízkosti lesa a nie v blízkosti nájomných domov.

Na podrobnejšie vysvetlenie podstaty problému skúsme zmeniť zadanie a zmeňme polohu lesa. Namiesto lesa hneď vedľa domu bude vlastniť les stovky míľ vzdialený od svojho domu. V tomto prípade by majiteľ zrejme nemal žiadne preferencie týkajúce sa využitia lesa a konal by s cieľom maximalizácie zisku.⁴ Ani v tomto prípade by však nebolo isté, či by na mieste lesa vystaval nájomné domy. Je totiž možné, že v blízkosti lesa býva rovnako milovník prírody, ktorý by bol ochotný platiť 10 000 USD ročne, aby majiteľ udržal les v panenskej podobe.

Aj v tomto prípade je teda jasné, že výrobca konal v súlade s potrebami zákazníkov a že opäť prevládala ich „suverenita“. Jediný rozdiel je v tom, že v prvom prípade bol výrobca a spotrebiteľ jedna a tá istá osoba.

Výnimkou je monopol

Teoretickou výnimkou, kedy cenu nie vždy určujú zákazníci, je podľa Misesa prípad ceny stanovenej monopolom.

Podnikateľ a jeho schopnosť produkovať je za normálnych okolností vždy v rukách zákazníka. Schopnosť ovplyvňovať cenu sa samozrejme líši od toho, aké množstvo tovarov a faktorov produkcie podnikateľ vlastní. Za istých okolností profituje monopolista viac, ak obmedzí ponuku a predáva jednotku

Suverenita zákazníka

produkcie za vyššiu cenu. Takýmto spôsobom stanovené ceny - monopolistické ceny - porušujú nadradenosť zákazníka pri určovaní ceny a demokraciu trhu⁵ (Human Action, strana 358).

Skôr než budeme pokračovať je dôležité vysvetliť jeden fakt: Mises nepredpokladá, že každý monopolista (čiže podnikateľ, ktorý je na trhu jediným výrobcom daného produktu) porušuje suverenitu zákazníka. Ako naznačuje predošlý odstavec, najprv musia byť splnené isté podmienky, aby dochádzalo k jej porušeniu. Predovšetkým musí byť krivka dopytu po produkte neelastická. Inak nemôže monopolista obmedziť produkciu pod úroveň, aká by bola na konkurenčnom trhu a tak zvýšiť cenu na úroveň, ktorá porušuje pranie zákazníkov.

Na lepšie vysvetlenie Misesovho postoja si zoberieme opäť na pomoc príklad. Predstavme si osud veľkej spoločnosti, ktorá spracúva kávu. V prvom prípade bude trh pozostávať z množstva výrobcov kávy a v druhom prípade bude vlastníť jeden monopolista celú produkciu kávy. V prípade konkurenčného trhu z tuctami až stovkami farmárov, z ktorých každý

vlastní malú časť produkcie kávy, nikto z nich nebude schopný významne ovplyvniť cenu kávy. Zároveň ktorýkoľvek farmár môže predáť svoju produkciu kávy za bežnú cenu bez toho, aby jeho tržby znížili cenu kávy na trhu. Preto každý farmár maximalizuje svoj zisk, keď predá úrodu za trhovú cenu. Keď farmári vyprodukujú 1 milión bušelov⁶ kávy, predajú ich zákazníkom. Dopytová krivka určí, že 1 milión bušelov sú ochotní zákazníci kúpiť za 50 USD za 1 bušel. Cena 50 USD za bušel bude potom konkurenčne stanovenou cenou za bušel kávy.

Teraz si predstavme odlišný scenár: Namiesto rozdelenia produkcie kávy medzi stovky výrobcov si predstavme jedného podnikateľa, ktorý sám vyprodukuje všetku kávu. Ak je cena kávy neelastická (čiže istý percentuálny rast v cene kávy miernejšie, o menej percent, zníži dopyt po káve), výrobca kávy sa môže rozhodnúť predáť menšie množstvo kávy a zarobiť na tom viac peňazí. Napríklad možno monopolista maximalizuje zisk, keď predá 800 000 bušelov za 75 USD za bušel. V tomto prípade monopolista zvyšných 200 000 bušelov jednoducho nepredá. Možno ich dokonca spáli. (takáto situácia by nikdy nemohla nastať na konkurenčnom trhu, keďže žiad-

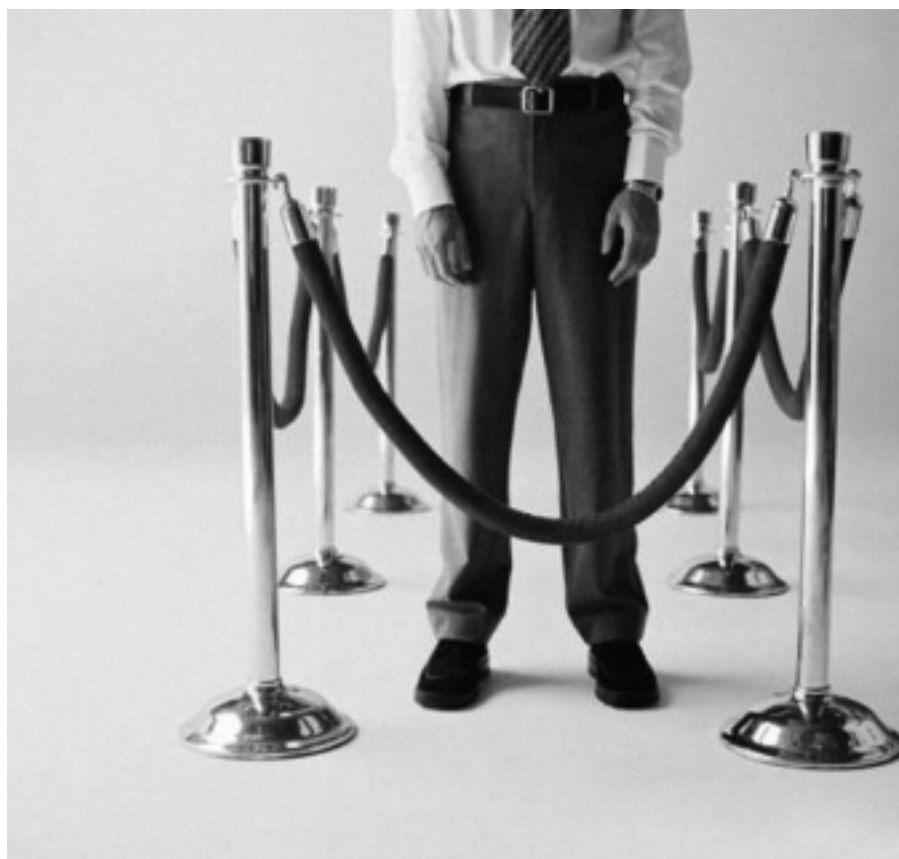
ny z výrobcov by nebol schopný ovplyvniť cenu na trhu a spálením časti produkcie by sa len pripravil o časť zisku).

Či s Misesovou analýzou súhlasíme alebo nie, dôležité je vysvetliť, v akom smere vnímal Mises monopolistickú cenu, ako výnimku zo všeobecnej harmónie medzi záujmami zákazníkov a výrobcov. V prípade nášho príkladu s kávou je jasné, že monopolista vystupuje z pozície sily voči zákazníkovi a spálením 200 000 bušelov narušuje záujmy zákazníkov.

Pred koncom príspevku by som rád ešte poukázal na fakt, že Mises by napriek názoru, ktorý poukazoval na negatívne následky monopolu, nikdy nepristúpil k vládnym riešeniam pri odstraňovaní negatívnych vplyvov monopolu. Bol si vedomý, že hoci je monopol teoreticky možný, je veľmi vzácny a bezvýznamný svojim efektom v porovnaní s následkami vládných monopolov a kartelov, ktoré reálne obmedzujú zákazníkov.

Na záver pripomeňme, že Ludwig von Mises často zdôrazňoval úlohu zákazníka pri stanovovaní skladby tovarov, ktoré hospodárstvo, založené na súkromnom vlastníctve vyprodukuje. V kontraste s populárnym názorom, ktorý vidí kapitalistov ako oligarchov, Mises ukázal politickou analógiou, že správnejšie by bolo vnímať zákazníkov ako občanov veľkej demokracie v ktorej sa voľby konajú denne. Hoci formálne určujú produkciu výrobcovia, v skutočnosti sú len správcami a v prípade chyby ich skutoční páni, zákazníci, môžu kedykoľvek odvolať.

Autor: Robert P. Murphy, Preklad a poznámky: Martin Jelenčiak Zdroj: <www.mises.org>

- 1 Ludwig von Mises
- 2 v zmysle kapitalista, podnikateľ
- 3 tzv. náklady príležitosti, v tomto prípade ide o ušlý zisk, ktorý mohol získať výstavbou a prenajímaním domov
- 4 aj v prípade lesa pri dome konal v súlade s cieľom maximalizácie zisku, len išlo o iný druh zisku, hodnota zisku zostala nezmenená
- 5 ide o demokraciu trhu v zmysle plebiscitu pri každom nákupe
- 6 1 bušel je približne 35.23 litra

„Potrebujeme odvážnych mysliteľov, ktorí nepodľahnú moci a vplyvu lákavého pochlebovania a sú pripravení bojovať o ideály napriek tomu, že vyhliadka na skorý úspech je ešte veľmi malá.“

Friedrich August von Hayek

POZOR - ZMENA ADRESY

Nadácia F. A. Hayeka

Jašíkova 6

821 03 Bratislava

tel./fax: 02 / 48 291 243, 48 291 585

E-mail: hayek@hayek.sk, www.hayek.sk

Pozrite si našu novú internetovú prezentáciu **www.hayek.sk**

Venujete nám 2 % Vašich daní!

Od 1. januára 2004 môžu fyzické aj právnické osoby poukazovať 2 % z dane na verejnoprospešné aktivity mimovládnych neziskových organizácií (MVO). Toto právo si môžu občania aj firmy uplatňovať na základe nového Zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov. Občania poukazujú 2 % zo zaplatenej dane jednej organizácii, firmy môžu 2 % rozdeliť medzi viacero MVO.

Venujete nám 2 % Vašich daní!

Ďakujeme.

Nadácia F. A. Hayeka je nezávislá a apolitická nezisková organizácia. Jej hlavným cieľom je šíriť a propagovať myšlienky klasického liberalizmu.

LIBERÁL

Časopis pre slobodnú spoločnosť

Vydáva Nadácia F. A. Hayeka
Bratislava.

Kontaktná adresa:

Liberal
c/o Nadácia F. A. Hayeka
Drieňová 24, 826 03 Bratislava
Tel.: 02/4341 0148
Fax.: 02/4341 0146

E-mail: hayek@changenet.sk
www.hayek.sk

Registrované na MK SR,
reg. č.: 2777/2002,
tematická skupina B 12

ISSN 1336-2852-10